

Tóth Máté

A hazai felnőtt lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben

Tartalom

Bevezetés.....	4
Módszer.....	6
Eredmények.....	7
A minta demográfiai összetétele.....	8
Jövedelem.....	10
Értékek	11
Olvasási szokások	13
Olvasás gyakorisága	13
Az olvasás demográfiája	14
Legemlékezetesebb olvasmány szerzője	18
A legutóbb olvasott szerző	19
A legkedveltebb műfajok	21
Olvasási helyszínek, olvasási alkalmak	23
Az írott szöveggel való egyéb kapcsolat	24
Sajtóolvasás	26
Könyvtárhasználat, könyvtárhasználók.....	29
Könyvtári tagság	30
A könyvtárhasználók társadalmi, demográfiai összetétele	31
A könyvtári szolgáltatások igénybe vétele	34
Könyvtárhasználat gyakorisága.....	34
A legnépszerűbb szolgáltatások	35
Akkor lennék könyvtári tag, ha... ..	38
A könyvtárak hasznosulása	41
Könyvtároskép.....	42
A könyvtárak feladatai	44
Többet olvasnak-e a könyvtári tagok?	46
Házi könyvtár.....	47
Könyvbeszerzés, könyvvásárlás	47
Könyvek otthon	49
Médiafogyasztás.....	51
Médiaeszközök a háztartásban	52
Televíziózás mennyisége.....	53
Internetezés mennyisége	56
Az internethasználat célja.....	56
Összegzés.....	60
Irodalom	62

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár felkérésére az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt számára készítette: Tóth Máté.

Bevezetés

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázatban vállalta, hogy két alkalommal – 2017-ben és 2019-ben – országos reprezentatív kutatást végez a hazai felnőtt lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól. A hazai olvasás- és könyvtárhasználati kutatások ezzel kivételes lehetőséghez jutottak. A két, egymáshoz időben közeli felmérés egyrészt lehetőséget ad arra, hogy leírjuk a magyar társadalom kultúrafogyasztási szokásainak ezt a szegmensét, akár nagyon rövid időtávon mérhető változásokon keresztül. Másrészt a két vizsgálatot egymás kontrolljaként is tekinthetjük, kiszűrhetjük az esetleges bizonytalanságokat. A két év különbséggel elvégzett kérdőíves felmérések lehetőséget adnak arra, hogy időben egymáshoz közeli adatok gyűjtésével és elemzésével metszetet készítsünk a hazai lakosság olvasáshoz, könyvtárhoz való viszonyáról, médiafogyasztási szokásairól és annak rövid távú változásairól. A párhuzamosan a gyerekek körében is elvégzett, sok tekintetben a felnőttekével összevethető országos reprezentatív kutatás egyben lehetőséget ad arra is, hogy a teljes magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól kapjunk egy, ha nem is teljes, de mindenképpen átfogó képet. Ez korábban egyetlen vizsgálat kapcsán sem volt elmondható a hazai olvasás- és könyvtárszociológiai kutatások történetében.

A 2017 szeptemberében lezajlott kutatások egy nagyon fontos módszertani munka alapjául szolgáltak. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által összehívott szakértők négy munkacsoportban dolgoztak ki módszertani ajánlásokat a következő területeken.

- A digitális kompetencia-fejlesztés a könyvtárakban;¹
- Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben;²
- Szövegértés-fejlesztés a könyvtárban;³

¹ A digitális kompetencia fejlesztése a könyvtárakban. Módszertani kötetek 1. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.

² Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben. Módszertani kötetek 2. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.

- A könyvtárhasználat és információkeresés fejlesztése.⁴

A módszertani munka támaszkodott az olvasási és könyvtárhasználati felmérésre, a módszertani kötetekben közölt tanulmányokban a kutatás eredményei rendre megjelennek. A 2017 szeptemberében lefolytatott adatgyűjtés eredményeiből több publikáció is napvilágot látott. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által felkért szakértőkkel együttműködve bemutattuk a felmérés összesített adatait,⁵ majd az elkészült kereszttáblák eredményeinek elemzésével „mélyfúrásokat” végeztünk olyan területeken, amelyek vagy pedagógiai vagy könyvtárszakmai szempontból hasznosítható tanulságokkal jártak. Önálló tanulmányok készültek a felnőttek olvasását meghatározó tényezőkről,⁶ könyvbeszerzési szokásokról, házi könyvtárról,⁷ valamint az olvasás és a médiahasználat összefüggéseiről.⁸

A 2017-ben és 2019-ben lefolytatott adatgyűjtések illeszkednek azoknak az 1960-as évek közepe óta több-kevesebb rendszerességgel végzett olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatoknak a sorába, amelyeknek a szakmai tartalmát a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, majd az ezredfordulót követően a Könyvtári Intézet állította össze. Ezekben a felmérésekben bizonyos kérdéseket pontosan ugyanabban a formában tettek fel, így hosszú távon is rendelkezünk idősoros adatokkal a könyv- és a periodikum-olvasás gyakoriságáról, mennyiségéről, a könyvtári tagok lakosságon belüli arányáról, televíziónézési szokásokról. A kérdések később újabbakkal egészültek ki a 2000-es évek elején, amelyek már

³ Szövegértés-fejlesztés a könyvtárban. Módszertani kötetek 3. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.

⁴ A könyvtárhasználat és információkeresés fejlesztése. Módszertani kötetek 4. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.

⁵ Tóth Máté: Könyvtárhasználat és információkeresés – egy országos reprezentatív felmérés eredményei = A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. Szerk. Béres Judit. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019. 204-260. p. Készült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek – Az én könyvtáram” projekt számára.

http://www.fszek.hu/azenkonyvtaram/?article_hid=37898&offeredit_pheight=ubhaparpfvr; Tóth Máté:

A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben. Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről = Könyvtári Figyelő, 2018. (64. évf.) 1. sz. 45-60. p.

https://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_045-060.pdf

⁶ Péterfi Rita: Az életünket meghatározó rejtett kulturális összefüggésekről – A felnőttek és az olvasás = Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben. Módszertani kötetek 2. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2019. 192-228. p. Készült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek – Az én könyvtáram” projekt számára.

http://www.fszek.hu/azenkonyvtaram/?article_hid=37898&offeredit_pheight=ubhaparpfvr

⁷ Tóth Máté: Könyvbeszerzés, házi könyvtár = Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2018. (65. évf.) 7-8. sz. 409-417. p. https://epa.oszk.hu/03000/03071/00120/pdf/EPA03071_tmt_2018_07-08_409-417.pdf;

⁸ Tóth Máté: Olvasás és médiahasználat = Könyvtári Figyelő, 2018. (64. évf.) 2. sz. 188-200.

https://epa.oszk.hu/00100/00143/00351/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_2_188-200.pdf

a számítógép-használatra és az internetezésre vonatkoztak,⁹ A jelenlegi felmérés előzményének tekinthetjük a nagy mintán végzett országos kutatásokat (1964,¹⁰ 1978¹¹, 1985-86¹², 1991/93¹³; 2000¹⁴; 2005¹⁵) és az ezeket összefoglaló munkákat.¹⁶

Tekintve, hogy óriási mennyiségű adattal kellett dolgoznunk, annak feldolgozása évekig eltarthat még. A mostani kutatási jelentés nem mehet túl az eredmények bemutatásán, de a mélyebb ok-okozati összefüggések feltárása egy hosszabb és alaposabb elemző munka eredményeként csak a későbbiekben jöhet majd létre.

Módszer

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében, „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatban nyílt pályázaton választotta ki a Psyma Hungary Kft-t, amelynek feladata az adatfelvétel szervezése, lebonyolítása, menedzselése volt. A 2019. szeptemberi adatgyűjtés során igyekeztünk figyelembe venni a 2017-es vizsgálat tapasztalatait, ugyanakkor elsősorban arra törekedtünk, hogy megmaradjon az adatok közötti összehasonlíthatóság.

A kérdőív összeállítását és a mintavétel szempontrendszerének kidolgozását teljes mértékben a 2017-es gyakorlatnak megfelelően végeztük, amikor is a „Könyvtárhasználat információkeresés” módszertani szakmai műhely tagjainak a bevonásával, a velük való konzultáció útján fogadtuk el a végső változatot.

⁹ Nagy Attila – Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 1. sz.

<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html>

¹⁰ Mándi Péter: Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon. Budapest, 1965. Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja; Mándi Péter: A könyv és közönség. Budapest, 1968. Közgazdasági és Jogi Kiadó.

¹¹ V. Kulcsár Júlia – Mándi Péter: Könyvek otthon Egy országos felmérés eredményei a könyvvásárlásról és a családi könyvtárakról. Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, 1983.

¹² Gereben Ferenc: A felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai. Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei. Budapest, 1989. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ.; Gereben Ferenc: A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban = Könyvtári Figyelő. 1986. 32. évf. 1. sz. 13-30. p.

¹³ Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998.

¹⁴ Gereben Ferenc: Olvasáskultúránk az ezredfordulón = Tiszatáj, 2002. 2. sz. 61-72. p.

<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/02-02/gereben.pdf>

¹⁵ Nagy Attila – Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 1. sz.

<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html>

¹⁶ Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998.; Gereben Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon = Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. (Határterületek). Szerk. Horváth Tibor – Papp István. Budapest, 2005. 17-49. p.

A kérdőív a legfőbb tulajdonságai tekintetében megfelel a 2017-ben kidolgozottnak. A kérdőívben lefedett tematika teljes mértékben követi a két évvel ezelőtti adatfelvételt, és hasonlóan ahhoz a következő témakörökre terjed ki: demográfiai változók, könyvtárhasználat, olvasási szokások, számítógép- és médiahasználat. Egyes kérdéseknél eszközöltünk bizonyos változtatásokat. A kutatási jelentésben az eredmények alatt, az egyes témáknál mutatom be az adott területet esetlegesen érintő módosításokat.

A kérdezőbiztosok kiválasztását és az adatfelvételt szintén a Psyma Hungary Kft. végezte. Az eredményeket SPSS adatbázisban és excel formátumban egyaránt átadták a megrendelőnek. Az 1500 fős reprezentatív mintába ún. sétás mintavételi eljárással kerültek be az adatközlők. A felmérésben összesen 98 település lakosai szerepeltek. Valamennyi megyéből, valamennyi megyeszékhelyről és valamennyi budapesti kerületből szerepelnek válaszok a mintában. A sétás mintavételi eljárást részletezi a Psyma Hungary Kft. 2017-es kutatási jelentése,¹⁷ ezért ezt nem ismertetem.

A mintavételi eljárás lakóhely és településtípus szerint képes biztosítani a reprezentativitást, de férfi-nő arány, életkor, iskolai végzettség szerint nem, ezért az adatokat utólagosan súlyozni kellett a hazai lakosság belső arányai alapján. A közvéleménykutató céget arra kértük, hogy a súlyozás történjen meg a megkérdezett neme (férfi, nő), életkora (10 évenkénti bontásban: 18-29 évesek; 30-39 évesek; 40-49 évesek; 50-59 évesek; 60 év fölöttiek) és iskolai végzettsége alapján (alap-, közép- és felsőfokú végzettség). Ezeken túl a felmérés megkérdezett lakóhelyének típusa (község, város, megyei jogú város, főváros) és földrajzi elhelyezkedése alapján (NUTS 1 és NUTS2 régiók szerinti bontásban).

A lakossági felmérés 2019 kora őszen zajlott. Az előzetesen meghatározott változók mentén készült, általam használt keresztábrákat 2019. október 18-án vehettem át.

Eredmények

Az olvasással, média- és könyvtárhasználattal kapcsolatos eredmények ismertetése előtt tekintsük át a válaszadók demográfiai összetételét településtípus, megye, régió, életkor, nem, jövedelmi viszonyok, iskolai végzettség szerint.

¹⁷ A felnőtt lakosság olvasási- és könyvtárhasználati szokásai (Közvélemény kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 pályázati konstrukció keretében) Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft. 2017. október 5.

A minta demográfiai összetétele

A kérdezőbiztosok a következő településeken gyűjtöttek adatokat. Albertirsa, Aszaló, Becsehely, Békéscsaba, Berhida, Bicske, Bőcs, Bonyhád, Budaörs, Budapest, Cegléd, Debrecen, Derecske, Dunaszeg, Eger, Fehérvárcsurgó, Fót, Gádos, Gödöllő, Gölle, Gyál, Győr, Hajdúböszörmény, Hatvan, Igal, Ikrény, Izsófalva, Jákó, Jászkarajenő, Kaposvár, Kazár, Kazincbarcika, Kecskemét, Kengyel, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kocsér, Környe, Maklár, Márkó, Maroslele, Mátészalka, Mezőkövesd, Mezőtúr, Mikebuda, Miskolc, Mohács, Mórahalom, Mosonmagyaróvár, Múcseny, Nagycserkesz, Nagykanizsa, Noszvaj, Nyíregyháza, Nyírkársz, Nyírtelek, Ófehértó, Orosháza, Ócsény, Öregcsertő, Páhi, Pannonhalma, Pápa, Pécs, Pogány, Polgárdi, Rábahídvég, Rédics, Rozsály, Salgótarján, Sáránd, Sárbogárd, Sárospatak, Sárvár, Seregélyes, Siklós, Sólly, Somberek, Sóshartyán, Szarvas, Szécsény, Szeged, Székesfehérvár, Szekszárd, Szigetszentmiklós, Szolnok, Szombathely, Taksony, Tarján, Tatabánya, Tiszakécske, Tököl, Tömörkény, Törökszentmiklós, Törtel, Veszprém, Zalaegerszeg, Zomba.

A válaszadók lakhely szerinti megoszlása megyei bontásban a következőképpen alakult:

	Válaszadók száma (db)	Az összes válaszadó százalékában (%)
Bács-Kiskun	82	5,5
Baranya	63	4,2
Békés	48	3,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	96	6,4
Budapest	277	18,5
Csongrád	63	4,2
Fejér	64	4,2
Győr-Moson-Sopron	68	4,5
Hajdú-Bihar	79	5,3
Heves	43	2,9
Jász-Nagykun-Szolnok	51	3,4
Komárom-Esztergom	45	3,0
Nógrád	32	2,2
Pest	185	12,3

Somogy	40	2,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	90	6,0
Tolna	35	2,3
Vas	37	2,5
Veszprém	53	3,6
Zala	47	3,1
Összesen	1500	100,0

Az egyes megyékből bevont lakosok száma tükrözi a hazai lakosság belső arányait, így ebben a tekintetben nem volt szükség utólagos súlyozásra, ahogyan a település típusa alapján sem, amelyről ugyanez elmondható. A minta belső arányait mutatja a következő táblázat.

	Válaszadók száma (db)	Az összes válaszadó százalékában (%)
főváros	277	18,5
megyeszékhely	266	17,8
város	524	34,9
község	432	28,8
Összesen	1500	100,0

Összesen 704 férfi (46,9%) és 796 női (53,1%) válaszadónk volt. A nők irányában való eltolódást magyarázhatja a téma, amely talán közelebb áll hozzájuk, de az is, hogy a hölgyek jellemzően nyitottabbak a közvéleménykutatásokkal szemben. A reprezentativitás érdekében a válaszokat a nemek szerint súlyozták.

A válaszadók életkor szerinti megoszlása a következőképpen alakult: a 18 és 29 év közöttiek 264-en (17,6%), a harmincasok 256-an (17,0%), a negyvenesek 282-en (18,8%), az ötvenesek 226-an (15%) és végül a 60 év fölöttiek 473-an (31,5%) válaszoltak a kérdezőbiztosok megkeresésére. A legfiatalabb válaszadó 18, a legidősebb 94 éves volt.

A válaszadóink közül kevesebb, mint 8 osztályt végzett 25 fő (1,7%), általános iskola 8 osztályt vagy annak megfelelő elemi vagy polgári iskolát 203 fő (13,5%), szakmunkásképzőt vagy szakiskolát pedig 453 fő (30,2%). Az elemzésnél ezeket a csoportokat vontuk össze az

alapfokú végzettségűek körébe. Középfokú végzettségűnek tekintettük azokat, akiknek a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége érettségi, függetlenül attól, hogy szakközépiskolába, technikumba (307 fő; 20,5%) vagy gimnáziumba (193 fő; 12,9%) jártak. Végül a felsőfokú végzettségűek közé soroltuk, akiknek felsőfokú szakképzés (76 fő; 5,1%) vagy főiskolai, vagy egyetemi diploma volt a legmagasabb iskolai végzettsége (242 fő; 16,1%).

A foglalkozás kapcsán hat csoportba soroltuk a válaszadóinkat. Szellemi munkát végeznek 473-an (31,6%), fizikai munkát 513-an (34,2%). 388 nyugdíjas (25,9%), 69 inaktív, gyesen, gyeden lévő vagy magát háztartásbelinek mondó (4,6%), 21 munkanélküli (1,4%) és 35 tanuló (2,4%) válaszolt a kérdőíves megkeresésre. 1 fő nem tudta vagy nem mondta meg a foglalkozását.

A válaszadók demográfiai adatai között rákérdeztünk a családi állapotra is. Hajadon, nőtlen volt 244 fő (16,3%), házas 675 fő (45%), míg élettársi kapcsolatban 225-en (15%) éltek. Az özvegyek száma 172 (11,5%), az elváltak vagy párjuktól külön élők pedig 180 fő (12%).

Jövedelem

Rákérdeztünk a háztartások jövedelmi viszonyaira is. Hasonlóan a 2017-es évhez, idén is kiemelkedően magas volt a válaszmegtagadás ebben a tekintetben. A kérdés a következőképpen hangzott: „Kérem, nézze meg a képernyőt, amelyen jövedelem-kategóriák szerepelnek! Az Önök háztartásának nettó, adózás utáni havi összjövedelme melyik kategóriába esik bele?” A következő táblázat együtt mutatja be a 2017-es és a 2018-as adatokat, hogy nyomon követhetők legyenek a változások is.

Jövedelmi kategóriák	2017	2019
50.000 Ft-nál kevesebb	0,8	0,2
50.001 – 100.000 Ft	5,5	3,3
100.001 - 150.000 Ft	10,5	8,5
150.001 – 200.000 Ft	14,7	9,5
200.001 – 250.000 Ft	9,3	8,6
250.001 – 300.000 Ft	9,8	8,8
300.001 – 350.000 Ft	8,7	10,4
350.001 – 400.000 Ft	5,1	7,9
400.001 - 450.000 Ft	3,0	4,9

450.001 – 500.000 Ft	2,1	2,8
500.001 – 550.000 Ft	0,5	1,6
550.001 – 600.000 Ft	0,8	1,3
600.001 – 650.000 Ft	0,5	0,4
650.001 – 700.000 Ft	0,3	0,5
Több mint 700.000 Ft	0,5	0,6
Nem tudja	1,6	1,8
Nem válaszol	26,5	28,9
Összesen	100,0	100,0

Két év alatt igen jelentős változásoknak lehetünk tanúi a háztartások jövedelmi viszonyait illetően. A fenti, igen részletes kimutatásban tendenciózan csökkent a nagyon alacsony jövedelmi viszonyok között élő háztartások aránya, és nőtt a magasabb jövedelemmel bíróké. A kérdés a teljes háztartás összjövedelmére vonatkozott, függetlenül attól, hogy hány fő osztozik ezen az összegben. Körülbelül a 300 ezer forintos havi összjövedelem mentén húzhatjuk meg azt a határt, ahonnan felfelé nőnek az arányok és onnan lefelé, amelyekben csökkennek. A többi kérdéshez képest kiemelkedően magas volt a válassztagadás, a megkérdezettek több mint egynegyede nem volt hajlandó információt szolgáltatni a háztartása összjövedelméről.

Értékek

Az értékeszt szintén a kérdőív elején szerepelt. A későbbiekben ezt független változóként szeretnénk majd kezelni, de erre egyelőre ebben a gyorsjelentésben még nem került sor. A kérdést a korábbi évekhez hasonló formában tettük fel: „Összeállítottunk egy listát, amelyik különböző követelményeket tartalmaz arra vonatkozóan, hogy mit kell a gyerekeknek későbbi életükre útravalóul adni, mit kell a gyerekeknek a szülői házban tanulniuk. Melyeket tartja Ön ezek közül különösen fontosnak?” A válaszadóknak a felsoroltak közül maximum ötöt kellett választani.

A válasz opciók közé beemeltünk olyan elemeket, amelyek korábban nem voltak benne a tesztben. (Klímavédelem, másság tisztelete és a családi, baráti kapcsolatok ápolása)

Érték	Arány (%)
Munkáját rendesen és lelkiismeretesen végezni	53,4

Egészséges életmód, káros szenvedélyek kerülése	45,8
Jól bánni a pénzzel	49,4
Udvariasság és jó magaviselet	45,1
Emberismeret a megfelelő barátok és barátnők kiválasztásához	31,0
Örömet találni a könyvben, szívesen olvasni	11,1
A rendbe beilleszkedni, alkalmazkodni	31,6
Érvényesülni, ne hagyja magát könnyen legyőzni	39,5
Tudásszomj, vágy a szellemi színvonal állandó emelésére	20,9
Szerénynek és tartózkodónak lenni	20,5
Természeti környezet kímélése, klímavédelem	22,1
A másság, a másként gondolkodók tisztelete, toleránsnak lenni	11,5
Érdeklődés a politika iránt, a politikai összefüggések megértése	5,0
Kedvét lelni a művészetekben	7,9
Családi, baráti kapcsolatok ápolása	59,6
Technikai, informatikai szakértelem, a modern technika értése	15,8
Szilárd hit, szilárd vallási kötődés	12,2
A TV és digitális eszközök képernyői előtt töltött idő mérséklése	9,2
Nem tudja / nem válaszol	1,7

A válaszadók több mint fele számára benne van az öt legfontosabb értékben a családi és baráti kapcsolatok ápolása, valamint a munka rendes és lelkiismeretes elvégzése. Az átlag magyar felnőtt életének meghatározó részét a család és a munka tölti ki, így ezeknek az értékeknek a választása semmiképpen sem jelent meglepetést. Ezeket követően az egészséges életmód, a káros szenvedélyek kerülése, a pénzzel való bánni tudás, valamint az udvariasság és jó magaviselet jelent meg a fenti listából központi értékeként. A legkevesebben a képernyők előtt töltött idő mérséklését, a kedvét lelni a művészetekben opciót és a politikai összefüggések megértését választották.

A kérdésnek vannak előzményei a hazai olvasáskutatás történetében. Azt, hogy az olvasás milyen értékekkel párosul, az 1985/86-os felmérésben vizsgálták.¹⁸ A későbbiekben a fenti válaszok, és az olvasási ízlés, olvasási teljesítmény összevetése nyomán kimutathatók lesznek

¹⁸ Gereben Ferenc: Az olvasás értékkörnyezet : Értékköri változások a rendszerváltás időszakában = Valóság, 1995. (38. évf.) 9. sz. 83-95. p.

az 1980-as évek közepe óta eltelt változások, mind az értékrendben, mind azok olvasásra gyakorolt hatásában.

Olvasási szokások

Az olvasás- és könyvtárszociológiai kutatások célja, hogy képet kapjunk a hazai lakosság olvasási szokásairól mind mennyiségi, mind pedig minőségi értelemben. Az évről-évre ugyanabban a formában feltett kérdések lehetőséget teremtenek arra, hogy nyomon kövessük és regisztráljuk a változásokat, amelyek a hazai lakosság olvasási szokásaiban, nyomtatott és elektronikus formában megjelenő szövegekhez való viszonyában ment végbe az elmúlt években.

Olvasás gyakorisága

Az olvasás gyakorisága kapcsán a következő kérdést tesszük fel évről évre ugyanabban a formában: „Elfoglaltságai mellett – tankönyvön kívül – olvas-e könyveket?” A kérdés magában foglalja, hogy itt elsősorban a szabadidős olvasásra vagyunk kíváncsiak, hiszen arra kérjük a válaszadót, hogy ne számítsa be a válaszaiba a kötelezően előírt könyveket, műveket, dokumentumokat, amelyeket valaki vagy a tanulmányai, vagy a munkája kapcsán kénytelen elolvasni. A kérdés hosszú évtizedek óta pontosan ugyanebben a formában hangzik el, így lehetőségünk van az eredményeket összevetni a korábbi évek felméréseivel.

Az alábbi táblázat 7 év felmérési eredményeit foglalja össze.

	1964	1978	1985	2000	2005	2017	2019
Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	41	39	38	52	60,2	50,0	53,5
1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	36	17	22	23	7,5	28,9	22,9
Legalább egyet negyedévenként		27	23	13	15,9	13,2	12,3
Havonként legalább egy könyvet elolvasott?	23	17	17	12	16,4	6,9	10,7
Nem tudja / nem válaszol	0	0	0	0	0	1,1	0,6
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

A korábbi évek tendenciáit nem erősítik meg a legújabb adatok. Kezdjük a nem olvasókkal. Az arányuk újra enyhe emelkedésnek indult. Még ha a 2005-ben mért több mint 60%-os arány túlzónak tűnik is, akkor is világosan kirajzolódik, hogy a rendszerváltást megelőző években az olvasók aránya lényegesen magasabb volt. A 2019-ben mért 53,5% újra egy finom – statisztikai hibahatáron lévő – felfutást sejtet. Ezzel szemben a rendszeres olvasóké fokozatosan, lassan de biztosan csökkent. Rendszeres olvasónak azokat tekintjük, akik havonta legalább egy könyvet elolvasnak. A több mint 4%-kal történő emelkedés ebben a kategóriában jelentősnek mondható, nehéz lenne megmondani, hogy milyen okok húzódnak meg a jelenség hátterében. A két „szélső” kategóriával szemben a ritkán olvasók tábora egyre vékonyodott az elmúlt két évben.

Az olvasás demográfiája

Számos közismert összefüggés van az olvasás demográfiájára vonatkozóan, amelyek szerint a fiatalabb, városi, magasan iskolázott nők többet olvasnak, mint a kisebb településeken élő, idősebb, alacsonyabban iskolázott férfiak. Vajon a 2019-es adatok megerősítik, cáfolják vagy akár tovább árnyalják ezeket az összefüggéseket? A kérdés megválaszolása érdekében kereszttáblákat készítettünk az egyes demográfiai változók mentén. Elsőként az életkor és a nem szerinti arányokat mutatja be a következő kereszttábla.

	Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább egyet negyedévenként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
férfi	59,8%	21,2%	10,9%	7,4%	0,7%	100,0%
nő	47,9%	24,5%	13,4%	13,7%	0,5%	100,0%
18-29 éves	49,0%	27,0%	15,2%	8,4%	0,4%	100,0%
30-39 éves	56,8%	22,2%	8,6%	11,7%	0,8%	100,0%
40-49 éves	50,0%	26,2%	14,5%	8,5%	0,7%	100,0%
50-59 éves	53,8%	24,4%	12,9%	7,1%	1,8%	100,0%
60 év fölött	56,1%	18,6%	11,0%	14,2%	0,0%	100,0%
országos átlag	53,5%	23,0%	12,3%	10,6%	0,6%	100,0%

Először is fontos megjegyezni, hogy az olvasáshoz most mennyiségi oldalról közelítünk, a kereszt táblákban nem érhető tetten az olvasói ízlés és az igényesség.

A nemek közötti különbségek 2017 óta változatlanok. A férfiak továbbra is jóval kisebb eséllyel válnak olvasóvá mint a hölgyek, fele annyian vannak közöttük a rendszeres olvasók, és jelentősen többen a semmit nem olvasók. Meglepetést elsősorban a 60 év fölöttiek okozták. 2017-ben az életkor előre haladásával együtt csökkent az olvasási hajlandóság, a jelenlegi adatok alapján azonban éppen a legidősebb életkori kategóriába esők között vannak legtöbben a rendszeres olvasók, igaz a semmit nem olvasók aránya is ebben az életkori csoportban a második legmagasabb.

A következő táblázatban két, egymással szorosan összefüggő változó mentén képzett adatokat láthatunk. Az iskolai végzettség és a foglalkozás sok tekintetben egymást feltételezik, hiszen a felsőfokú végzettségűek nagyobb eséllyel válnak szellemi foglalkozásúvá, mint az alacsonyabb végzettségűek.

	Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább egyet negyedévenként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
alacsony	70,3%	16,2%	7,9%	4,4%	1,2%	100,0%
középfok	49,0%	27,7%	13,7%	9,4%	0,2%	100,0%
felsőfok	24,2%	29,9%	19,5%	26,4%	0,0%	100,0%
szellemi munkás	37,8%	25,8%	19,7%	16,7%	0,0%	100,0%
fizikai munkás	66,2%	21,7%	8,0%	2,5%	1,6%	100,0%
nyugdíjas	57,4%	18,6%	9,0%	14,7%	0,3%	100,0%
inaktív (gyes, gyed, háztartásbeli)	56,5%	29,0%	5,8%	8,7%	0,0%	100,0%
munkanélküli	52,4%	23,8%	19,0%	4,8%	0,0%	100,0%
tanuló	33,3%	38,9%	19,4%	8,3%	0,0%	100,0%
országos átlag	53,5%	23,0%	12,3%	10,6%	0,6%	100,0%

A legfontosabb, az olvasás gyakoriságát befolyásoló társadalmi demográfiai tényezők továbbra is az iskolai végzettség bizonyult. A felsőfokú végzettségűeknek közel 26,4%-a rendszeres olvasó, míg ugyanez a középfokú végzettségűeknek csupán a 9,4, az alacsonyfokú végzettségűeknek pedig csak a 4,4%-áról mondható el. A soha nem olvasók esetében is ugyanilyen jelentős különbségek vannak. Míg a középfokú végzettségűeknek körülbelül a fele nem olvas soha semmit, ugyanez a felsőfokú végzettségűeknek csak kevesebb, mint a negyedéről, az alacsonyfokú végzettségűeknek pedig több mint a 71%-áról elmondható. Ebben a kérdésben a jelenlegi kutatás pontosan ugyanazokat az eredményeket hozta, amelyekre előzetesen számítottunk.

A foglalkozás vonatkozásában is egyértelmű a helyzet, miszerint egy szellemi munkát végző foglalkoztatott vagy egy tanuló nagyobb eséllyel válik olvasóvá, mint egy fizikai munkát végző, viszont a különbségek nem olyan nagyok, mint az iskolai végzettség esetében. A rendszeres olvasók szintén a szellemi munkát végzők körében fordulnak elő a legnagyobb arányban, de ebben a kategóriában a nyugdíjasok szintén szolgálnak némi meglepetéssel, hiszen a körükben 14,7% ugyanez az érték. Bár a kisebb elemszám miatti torzulás esélye benne van ebben a mérésben, és vélhetően ezek a válaszadók pontosan ugyanazok a válaszadók, akik miatt a 60 év fölöttiek körében is magasabb volt a rendszeres olvasók aránya, egy kérdésen mindenképpen érdemes elgondolkodni. Az elkövetkező évtizedekben valószínűsíthetjük, hogy egyre nagyobb arányban lesznek jelen az idősebbek között is az egyre jobb életminőséget élő, szellemileg és fizikailag is egészséges, teljes életet élő, kulturális értelemben aktív, a megnövekedett mennyiségű szabadidőt minőségi kulturális programokkal eltöltő nyugdíjasok, akik a könyvtáraknak is fontos célcsoportot jelentenek. Végül a lakóhely (településtípus és nagyrégió) szerinti megoszlásokat mutatja a következő táblázat.

	Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább egyet negyedévenként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
Budapest	33,6%	22,0%	22,4%	21,3%	0,7%	100,0%
megyeszékhely	53,9%	22,8%	13,5%	9,4%	0,4%	100,0%
város	52,9%	26,0%	9,9%	10,7%	0,6%	100,0%
község	66,4%	19,9%	8,1%	4,9%	0,7%	100,0%
Közép-Magyarország	35,6%	26,1%	17,9%	19,4%	0,9%	100,0%
Nyugat-Magyarország	61,3%	22,8%	8,2%	7,3%	0,4%	100,0%
Kelet-Magyarország	61,4%	20,5%	10,9%	6,5%	0,7%	100,0%
országos átlag	53,4%	22,9%	12,3%	10,7%	0,7%	100,0%

Míg a 2017-es adatfelvétel során a budapesti és a megyeszékhelyeken élő lakosság olvasott a legtöbbet és a kisebb városokban, majd a községekben élők a legkevesebbet. Ezzel szemben most azt sugallják az adatok, hogy a városok (megyeszékhely és nem megyeszékhely) mozognak együtt, amitől olvasási mennyiség tekintetében jelentős mértékű lemaradásban vannak a községek lakói és magasan fölülte van a főváros lakossága. A községekben élők pontosan kétharmada nem szokott könyvet venni a kezébe, a fővárosiaknak pedig csupán az egyharmada. A városok lakói körében szinte pontosan az országos átlagnak megfelelő olvasási mennyiséget mértünk.

Regionális tekintetben évtizedeken át beszéltünk egy ún. nyugat-keleti lejtőről, azaz arról, hogy a nyugati megyékben általában többet olvastak, mint a keletiekben. Most ezzel szemben leginkább egy főváros (és agglomerációja)-vidék kettősség figyelhető meg. A dunántúli megyékben szinte pontosan ugyanolyan arányban válaszolták azt, hogy egyáltalán nem vettek könyvet a kezükbe szabadidős olvasás céljából, mint a Dunától keletre esőkben. A nyugati régiókban a rendszeres olvasók aránya is csupán egy százalékkal haladta meg a keleti területen élőkét. A központi régióban (Pest megyében és a fővárosban) ezzel szemben több mint kétszeres a rendszeres olvasók aránya a vidéki lakossághoz képest.

Legemlékezetesebb olvasmány szerzője

Évtizedek óta ugyanabban a formában feltett kérdés a következőképpen hangzik: „Kérem, mondja meg kik legkedvesebb írói?” A válaszadók a korábbi években 1-3 szerzőt említhettek. Magunkat is emlékeztetve, hogy kik szerepeltek jól ebben az összevetésben, álljanak itt az 1984-2017-es listák a legkedvesebb írókról.

	1984		2000		2005		2017	
	szerző	%	szerző	%	szerző	%	szerző	%
1.	Jókai Mór	32,5	Jókai Mór	16,2	Jókai Mór	22,1	Jókai Mór	12,7
2.	Szilvási Lajos	19,8	Cook, Robin	7,6	Mikszáth Kálmán	6,4	Lőrinc L. L.	6,5
3.	Berkesi András	16,3	Moldova György	6,8	Móricz Zsigmond	6,3	Steel, D.	6,0
4.	Mikszáth Kálmán	12,3	Steel, Danielle	6,0	Moldova György	5,8	Rejtő Jenő	5,7
5.	Móricz Zsigmond	7,5	Mikszáth Kálmán	5,8	Rejtő Jenő	4,8	Szabó Magda	4,8
6.	Gárdonyi Géza	6,8	Szilvási Lajos	4,8	Petőfi Sándor	4,7	Agatha Christie	4,6
7.	Moldova György	5,4	Petőfi Sándor	4,2	Lőrincz L. László	4,5	King, S	4,6
8.	Merle, Robert	4,8	Lőrincz L. László	3,8	Szabó Magda	4,1	Mikszáth Kálmán	4,3
9.	Dumas, Alexandre	4,8	Gárdonyi Géza	3,4	Gárdonyi Géza	4,1	Móricz Zsigmond	3,7
10.	Petőfi Sándor	4,8	Berkesi András	3,2	Steel, Danielle	4,0	Petőfi Sándor	3,7

Az elmúlt évtizedekben a legkedvesebb írókról készült listák legfőbb jellemzője az volt, hogy Jókai rendre az élen végzett, amelynek a legfőbb oka egyértelműen az volt, hogy az egyáltalán nem olvasóknak nem jutott eszébe más szerző. Éppen ezért érdemes volt a további említett szerzők nevére koncentrálni, hiszen ott már nagyobb eséllyel jelentek meg azok az írók vagy költők, akik ténylegesen, valós olvasmányélményként vívták ki maguknak az előkelő pozíciót.

A 2019-es felmérésben a kérdés úgy hangzott, hogy „Mely olvasmányára, vagy kedvenc szerzőjére emlékszik vissza legszívesebben?” Óriási a különbség, pedig a kérdés látszólag ugyanarra vonatkozik. Azzal, hogy megengedjük, hogy csak könyvcímet mondjon, és eltűnik a kényszer, hogy felidézze a kedvenc szerzőt, a kedves írók és kedves regények listája egészen más lesz. Most már nem egy elvont „kedvenc íróra” kérdezzük rá, akitől az illető vagy olvasott bármit is, vagy nem, hanem konkrét élmények alapján születő kedvencekre vagy kedvencekre.

Sorszám	Szerző	Említés	Százalék
1.	Danielle Steel	22	3,3%
2.	Lőrinc L. László	16	2,4%
3.	Rejtő Jenő	14	2,2%
4.	Stephen King	13	2,0%
5.	J. K. Rowling	12	1,8%
6.	Müller Péter	12	1,7%
7.	Dan Brown	11	1,7%
8.	George R. R. Martin	10	1,5%
9.	Agatha Christie	9	1,4%
10.	Robert Merle	9	1,3%

A 2019-es lista hét külföldi és három magyar szerzőt tartalmaz, és a korábbiaknál jóval inkább reflektál a valós, az olvasmányok alapján kialakult ízlésre. Mihelyst nem a legkedvesebb íróra kérdezzük, hanem arra, amelyekre szívesen emlékszik vissza, eltűnnek a válaszból a kötelező olvasmányok, és teret nyer a könnyű, könnyen fogyasztható, szórakoztató irodalom. A későbbiekben természetesen érdemes lesz a konkrét regények címét is feldolgozni, hiszen az is számos tanulsággal jár majd. Egyelőre a gyorsjelentés szintjén elégedjünk meg a legemlékezetesebb olvasmány szerzőivel.

A legutóbb olvasott szerző

A legkedvesebb írónál is jóval többet elmond a válaszadóink olvasói ízléséről a legutóbb olvasott szerző és a legutóbb olvasott mű, jóllehet, ebben az esetben is számolnunk kell azzal, hogy a legutoljára olvasott szöveg – extrém esetben – még a középiskolás években került elolvasásra. A kérdést a következő formában tettük fel. „Melyik az a könyv, amelyet

(amelyeket) jelenleg olvas, (vagy ha most nem olvas) melyiket olvasta legutóbb?” A korábbi évektől eltérően most csak egyetlen könyvet lehetett megadni, ennek ellenére fontos lehet az elmúlt évtizedekben lezajlott országos reprezentatív olvasáskutatási eredményekkel való összevetésben közölni a jelenlegi válaszokat, még akkor is, ha a direkt összehasonlítás problémás lehet.

	1964		1985		2000		2005		2017		2019	
	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%
1.	Jókai M.	16,2	Szilvási L.	3,7	Steel D.	4,6	Brown, D.	3,5	Steel, D.	3,1	Danielle Steel	3,6
2.	Gárdonyi G.	4,9	Jókai M.	2,6	Cook R.	3,8	Steel, D.	3,4	Lőrinc L. L.	3,1	Lőrinc L. László	1,9
3.	Móricz Zs.	4,9	Dumas	2,2	Lőrincz L. L.	2,4	Jókai Mór	2,7	King, S	2,5	Rejtő Jenő	1,9
4.	Mikszáth K.	4,1	Berkesi A.	2,1	Jókai Mór	1,9	Wass Albert	2,1	Rejtő Jenő	2,3	J. K. Rowling	1,8
5.	Hugo, V.	2,3	Merle, R.	1,8	Moldova Gy.	1,7	Rejtő J.	1,7	Christie, A.	2	Müller Péter	1,5
6.	Verne, J.	2,2	Zalatnay S.	1,8	Smith, W.	1,4	Moldova Gy.	1,6	Jókai Mór	2	Agatha Christie	1,3
7.	Cronin, A. J.	2,2	Zilahy L.	1,3	Fable, V.	1,2	Trvtko, V.	1,4	Szabó Magda	1,8	George R. R. Martin	1,3
8.	Móra F.	1,7	Móricz Zs.	1,1	Courts-Mahler, H.	1,0	Lőrincz L. L.	1,3	J. K. Rowling	1,6	Robert Merle	1,3
9.	Mark Twain	1,5	Rejtő J.	1,1	Dallos S.	1,0	Kertész Imre	1,2	Follett, Ken	1,6	Stephen King	1,3
10.	Tolsztoj L.	1,4	Szabó László	1,1	King, S.	1,0	Márai S.	1,0	Gárdonyi Géza	1,5	Fejős Éva	1,2

A legutóbbi olvasmányok szerzői között – szintén a kevésbé olvasott rétegek körében – 2017-ben is előfordultak az iskolai kötelezők írói, de az élen az utóbbi évtizedekben már jellemzően az angolszász bestseller regényírók végeztek. Ez idén annyiban változott – talán

részben az eltérő kérdésfeltevésnek köszönhetően is –, hogy az iskolai kötelezők teljesen kiszorultak a legutóbbi olvasmányok közül.

Danielle Steel népszerűsége 2019-ben, a legutóbbi felmérést követő második évben is töretlen. Az amerikai írónőtől A helyzet magaslatán, a Sötét titok, A hercegnő, Egy rendkívüli nő című műveket többen is említették. A második helyen ezúttal holtversenyben Lőrinc L. László és Rejtő Jenő osztoznak. A két szerzőben közös, hogy a 2000-es évektől kezdve folyamatosan benne vannak az első tízben és egyre népszerűbbek, ha lehet mondani mindkét szerző a reneszánszát éli napjainkban. Előbbi esetében Az ördög fekete kalapja, utóbbi esetében A szőke ciklon kapott egynél több említést.

Joanne Kathleen Rowling, a Harry Potter könyvek szerzője a negyedik legnépszerűbb szerző volt a legutóbb olvasott könyvek listáján. Ők valószínűleg a Harry Potter generáció felnőtté vált tagjai, akik annak idején, még gyerekként örömmel olvasták a Roxfort Boszorkány- és Varázslóképző Szakiskola tanulójának történetét, de azóta már nem vettek kezükbe más olvasnivalót. Müller Péter a Szeretetkönyv és a Varázskő című műveinek köszönhetően került az ötödik helyre.

A 6-9. helyen holtversenyben négy szerző, a krimi mestere, Agatha Christie, a Trónok harca szerzője George R. R. Martin, az évtizedek óta népszerű francia Robert Merle és az amerikai lektúr szerző, Stephen King ugyanannyi említést kaptak. Merle 1985 óta először került be az első tízbe. A sziget és a Védett férfiak című műveket többen is említették. A tizedik legnépszerűbb legutóbb olvasott szerző Fejős Éva lett. Tőle a Nápolyi vakáció című könyvet említették többen is. Szerzőt nehéz lenne mondani hozzá, de ugyanilyen népszerű volt – és így szintén a tizedik helyre sorolható a Biblia.

Újra azt figyelhettük meg, hogy egyre kevesebb említéssel be lehetett kerülni a legolvasottabb szerzők közé. Jókai Mór és Gárdonyi Géza (mint a legemlékezetesebb iskolai olvasmányok szerzői) már alig vagy egyáltalán nem haladták meg a 1%-os említési arányt. Az első tíz szerzőből négy magyar és hat külföldi van, négy nő és hat férfi. A műfajok közül pedig itt is elsősorban a könnyebben fogyasztható, kortárs szerzők népszerű regényei dominálnak. Végül az is megfigyelhető, hogy ez a lista lényegében alig különbözik azoknak az olvasmányoknak a szerzőitől, akikre szívesen emlékezik vissza a válaszadó.

A legkedveltebb műfajok

Az olvasói ízlésre nem csak a legkedvesebb és a legutóbb olvasott szerzők kapcsán kérdeztünk rá, de közvetlenül, a műfajok felsorolása, és a legkedveltebbek megjelölése útján

is. A kérdés a következőképpen hangzott: „Milyen témájú könyveket olvas legszívesebben?” A műfajokat mi adtuk meg, a kérdezőbiztos egymás után olvasta a táblázat sorait, amelyekre a válaszadónak igennel vagy nemmel kellett válaszolni annak megfelelően, hogy szívesen olvassa-e az adott műfajt vagy sem. Az igen válaszok számát nem korlátoztuk, így akármennyi műfaj kapcsán lehetett pozitívan nyilatkozni.

Tekintettel arra, hogy a 2017-es tapasztalatok alapján a műfajok listáját némileg módosítottuk, nem lehetséges a teljes olvasmánystruktúra közvetlen összevetése, ugyanakkor az egyes műfajok esetében regisztrálhatók pozitív vagy negatív elmozdulások.

	igen (%)	nem (%)	nem tudja, nem válaszol (%)	Összesen (%)
krimi, detektívregény	36,9	62,6	0,5	100
érzelmes, romantikus, szerelmes regények	31,1	68,4	0,5	100
történelem (fiction és non-fiction)	27,6	71,9	0,5	100
kalandregény	41,4	57,8	0,7	100
sci-fi	20,0	79,4	0,6	100
természettudományos	22,2	77,3	0,5	100
útleírás, útikönyv	19,4	80,2	0,4	100
életrajz vagy életrajzi regény	25,0	74,5	0,5	100
idegen nyelvű szépirodalom	6,3	93,2	0,4	100
sport	14,7	84,6	0,7	100
hobbi	14,4	85,1	0,5	100
életvezetés	13,5	86,0	0,4	100
társadalmi (és család-) regény	23,8	75,9	0,4	100
kortárs irodalom	16,4	83,1	0,5	100
egészség	21,9	77,5	0,6	100

politika	6,5	93,1	0,5	100
gazdaság	7,6	92,0	0,4	100
bulvár, sztárok, pletyka	15,0	84,6	0,4	100
művészet	12,0	87,5	0,5	100
vers	13,2	86,3	0,5	100
novella	22,1	77,5	0,4	100
dráma	14,2	85,4	0,4	100
egyéb	3,4	85,4	11,1	100

A korábbi években a könnyű műfajok előtérbe kerülése volt a jellemző, mind az 1978-as, mind az 1985-ös vizsgálatban az érzelmes, romantikus, szerelmes regények, kalandregények, a sci-fi és a krimi, detektívregény műfajokat nevezték meg az emberek a kedvenceiknek.¹⁹ A legemlékezetesebb olvasmány és a legutóbb olvasott könyv alapján feltételezhetjük, hogy a legkedveltebb műfajok most is elsősorban a könnyebb irodalomból kerülnek ki. A válaszadók több mint 40%-a kedveli a kalandregényeket és több mint 30% az érzelmes, romantikus műveket, a krimiket és a bűnügyi történeteket.

Néhány érdekességet megfigyelhetünk a 2017-es adatokkal való összevetésben is. A fentebb felsorolt könnyű műfajok kedvelése mind a krimik, mind az érzelmes, romantikus, szerelmek regények, mind pedig a kalandregények esetében nőtt. Általában a novella és a dráma kapcsán is többen nyilatkoztak, hogy kedvelik. A versek kapcsán viszont egy nagyon szerény mértékű csökkenés tapasztalható. 2017-ben még 14,5% nyilatkozta, hogy kedveli a verseket. Külön említésre érdemes az idegen nyelven olvasók tábora. 2017-ről 2019-re az igennel válaszolók aránya 3,9%-ról 6,3%-ra emelkedett.

Olvasási helyszínek, olvasási alkalmak

Az olvasás helyszíneire és alkalmaira a következő formában kérdeztünk rá. „Hol és mikor (milyen alkalmakkor) szokott könyvet olvasni? Milyen gyakran szokott könyvet olvasni?” A válaszadónak azt kellett megmondania, hogy a felsorolt helyszíneken előfordul-e, hogy olvas, és ha igen, akkor gyakran néha vagy soha.

¹⁹ Gereben Ferenc, 1998. i.m. 108. p.

	soha	néha előfordul	gyakran előfordul	nem tudja, nem válaszol
otthon, hétköznap napközben	68,2	21,2	10,3	0,3
otthon, hétköznap esténként	52,7	27,4	19,5	0,4
otthon, hétvégén	46,7	30,9	22,1	0,4
könyvtárban	87,6	9,3	2,7	0,5
utazás közben	68,3	22,5	8,9	0,3
szabadságon, üdülés alatt	60,3	27,1	12,1	0,6
egyéb alkalmakkor	99,0	0,5	0,5	100,0

A kutatásunk szempontjából számunkra a könyvtárban való olvasásnak, valamint ennek gyakoriságának lehet kiemelt jelentősége. A válaszok azt sugallják, hogy a könyvtár, mint olvasási helyszín jelentősége minden más általunk felsorolt opcióhoz képest elenyésző. Az otthoni, hétvégén vagy hétköznap este való olvasásra mondták a legtöbben, hogy gyakran előfordul. A válaszadók megítélése szerint csendes helyszín és sok idő kell az olvasáshoz.

Az egyéb válaszok a fentiekén kívüli jellemző olvasási helyszínekre is ráirányítják a figyelmünket. A válaszadóink a kórházat, a rendelőt, mindenfajta olyan helyet, ahol várakozni kell, valamint a munkahelyet említették. Ez utóbbi kapcsán kérdés, hogy vajon a munkahelyi feladatokhoz kapcsolódó olvasást értették ide, vagy a munkakörük megengedi a hivatali időben való olvasgatást.

Az írott szöveggel való egyéb kapcsolat

A szabadidős olvasás mellett egyre fontosabb kérdés a válaszadóink kapcsolata az írásbeliséggel általában. Ennek a mérésére alkalmaztuk már 2017-ben a lengyel nemzeti könyvtár kérdését, amely az olvasói napi menüt vizsgálja.²⁰ Napjaink értelmiségije nem csak a könyvekben, folyóiratokban, napilapokban találkozik írott szövegekkel, hanem a mindennapokban szinte mindig és mindenhol olvasnia kell. A kérdés alapján egy másik közelítést láthatunk az olvasók arányához.

²⁰ A kérdést Lengyelországban dolgozták ki és azokat Paweł Kuczyński mutatta be a New Spaces of reading konferencián Varsóban 2017. május 16-án.

A 2017-ben feltett kérdést változatlan formában tettük fel, arra kérve válaszadóinkat, hogy jelöljék meg, hogy az adott típusú szövegeket olvasták-e az előző napon vagy sem. A következő táblázat párhuzamosan mutatja be a két évvel ezelőtti és a jelenlegi adatfelvétel eredményeit.

Olvasói napi menü (2017-2019)	2017	2019
rövid elektronikus szövegüzenetek (pl. SMS, tweet, közösségi oldalakon lévő értesítések stb.)	57,4%	62,4%
e-mailek, rövid bejegyzések, hírek az interneten (pl. chat, fórumbejegyzések, közösségi oldalak bejegyzései, e-mail)	55,1%	57,6%
hosszabb szövegek az Interneten (blogbejegyzés, honlapokon megjelenő cikkek, Wikipédia szócikkek stb.)	34,4%	39,5%
rövid nyilvános szövegek (pl. utcai reklámok, tömegközlekedési járműveken elhelyezett szövegek, plakátok és hirdetések, falfeliratok)	30,9%	40,5%
akciós újságok, szórólapok, egyéb promóciós anyagok stb.	42,3%	47,5%
tájékoztató sávok televízió műsorokban	27,3%	32,9%
papír alapú, nyomtatott sajtó (pl. napilapok, hetilapok)	31,3%	26,7%
elektronikus sajtó	18,5%	25,9%
papír alapú, nyomtatott könyv	19,5%	20,5%
elektronikus könyv (számítógépen, okostelefonon, tableten, e-könyvolvasón olvasható e-könyv)	3,6%	5,3%
hangoskönyv	1,5%	3,0%

Első ránézésre is megfigyelhetjük a táblázatban, hogy a nyomtatott sajtó kivételével minden egyes szövegtípus fogyasztóinak az aránya nőtt a lakosságon belül. A rövidebb elektronikus üzenetek olvasóinak a tábora nőtt a leginkább, azt követik a hosszabb internetes szövegek és végül az e-mailek, rövidebb hírek az interneten. A reklámok, akciós újságok, szóróanyagok, tájékoztató sávok szintén nagyobb arányban érnek célba, mint 2017-ben.

A papír alapú, nyomtatott könyvek olvasása nagyságrendileg azonos a két adatfelvételben. Továbbra is nagyon kevesen vannak, akik elektronikus könyveket olvasnak és hangoskönyveket hallgatnak, de ezeken a területeken mérhető és jelentős pozitív változások vannak. A táblázatból kiolvasható az elektronikus sajtó népszerűségének növekedése a nyomtatott sajtó kárára. Nagyon rövid idő alatt nagyon jelentős változások következtek be, amelyekben világosan tetten érhető az elektronikus tartalmak térnyerése a nyomtatott szövegekkel szemben. Az emberek írott szövegekkel való találkozását jelenleg a rövid szövegüzenetek, SMS-ek, tweet-ek, rövid bejegyzések uralják.

Sajtóolvasás

A sajtóolvasásra vonatkozó kérdésünkkel szintén egészen az 1960-as évek közepéig visszamenőleg tudunk trendeket felrajzolni. A kérdést 1964-ben, 1978-ban és 1985/86 telén pontosan ugyanebben a formában tették fel a magyar lakosságnak. „A következő sajtótermékeket milyen gyakran szokta olvasni: rendszeresen, időnként, nagyon ritkán vagy egyáltalán nem szokta olvasni?” 2017-ben mi magunk is ezt a kérdést tettük fel és mind a napi, mind a heti, mind pedig az ennél ritkábban megjelenő periodikumok esetében egyaránt jelentős mértékű csökkenést mutattunk ki.

A sajtótermékek olvasása (2019)	Nem szokta, nem olvas	Nagyon ritkán	Időnként	Rendszeresen	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
Napilap	52,9	10,3	16,0	20,7	0,1	100,0
Hetilap	60,7	11,7	18,3	9,1	0,1	100,0
Folyóirat	70,2	12,8	12,3	4,7	0,1	100,0

A napilapok esetében további csökkenés regisztrálható. 2017-ben még csak 44,7% nyilatkozta, hogy egyáltalán nem szokott napilapot olvasni, ma már ez a lakosságnak több mint a fele. A skála másik oldalán azonban kis mértékben azoknak is nőtt az aránya 19,7%-ról 20,7%-ra, akik rendszeresen olvasnak napisajtót. Az 1980-as évek közepén ez az arány mindössze 13% volt és a legkevésbé iskolázott réteget érintette. Ma a legfontosabb demográfiai tényező, amely befolyásolja a napisajtó olvasásának gyakoriságát, az az életkor. A 60 év fölöttiek között még 55,9%, a huszonéveseknél már csak 31,2% a napilapok

olvasóinak aránya. Iskolai végzettség alapján nem ennyire egyértelmű a trend, hiszen a diplomások után az alapkfokú végzettséggel rendelkezők között vannak a legnagyobb arányban a sajtóolvasók, és legutoljára jönnek a középfokú végzettségűek.

A hetilapok piacán a visszaesés még a napilapokénál is jelentősebb. 2017-ben még 49,1% valamilyen rendszerességgel olvasott hetilapokat, 2019-ben már ugyanez az arány mindössze 39,3%. A hetilapok esetében a rendszeres olvasók körében is visszaesés tapasztalható, 11,3%-ról 9,1%-ra. Mind a napi-, mind pedig a hetilapok esetében az internetes hírportálok által közvetített nagy mennyiségű ingyenes tartalom miatt csökken az olvasók aránya.

A legkevésbé olvasott sajtótermékek a korábbi években is a folyóiratok voltak, viszont azoknál csökkent a legkevésbé az olvasók aránya is. Talán a specifikusabb témákban megjelenő szakfolyóiratoknak, magazinoknak van a legnagyobb esélyük hosszabb távon megmaradni az internetes hírportálok által generált versenyben. Az olvasók aránya az elmúlt két év alatt a napi- és a hetilapokhoz képest jóval kisebb mértékben, 32,3%-ról 39,8%-ra esett vissza, a rendszeres olvasóké pedig 5,7%-ról 4,7%-ra. A csökkenés hosszabb időtávokat elemezve sem annyira jelentős, hiszen 1985-ben is csak a lakosság 55%-a fogyasztott ilyen jellegű tartalmakat.

A különböző periodicitású lapokhoz való hozzáférésnek több jellemző módja van. Azoknál, akik azt nyilatkozták, hogy akármilyen rendszerességgel is, de olvasnak sajtótermékeket, rákérdeztünk az elérés mikéntjére is. A kérdés így hangzott: „Hogy jut hozzá az Ön által olvasott napilaphoz/napilapokhoz/hetilaphoz/hetilapokhoz/folyóíráthoz/folyóiratokhoz. Felolvasok néhány lehetőséget, kérem, mondja meg, melyek a jellemzőek Önre!”

	igen	nem	Nem tudja, vagy nem	Összesen
NAPILAP				
Előfizeti (saját maga vagy a családja)	33,7	66,3	0,0	100,0
Könyvtárban olvassa	3,7	96,3	0,0	100,0
Megvásárolja (saját maga vagy a családja)	50,8	49,2	0,0	100,0
A digitális változatot olvassa	29,2	70,8	0,0	100,0

HETILAP				
Előfizeti (saját maga vagy a családja)	16,2	83,6	0,2	100
Könyvtárban olvassa	5,6	94,3	0,2	100
Megvásárolja (saját maga vagy a családja)	61,2	38,6	0,2	100
A digitális változatot olvassa	34,0	65,8	0,2	100
FOLYÓIRAT				
Előfizeti (saját maga vagy a családja)	12,3	87,5	0,2	100,0
Könyvtárban olvassa	7,5	92,3	0,2	100,0
Megvásárolja (saját maga vagy a családja)	54,6	45,1	0,4	100,0
A digitális változatot olvassa	39,2	60,4	0,4	100,0

Először tekintsük át az egyes elérési módok közötti belső különbségeket. A könyvtárban való olvasás a napilapoknál a legritkább, a hetilapoknál gyakoribb, a folyóiratoknál a leggyakoribb, de valamennyi periodikum-típus esetében a legkevésbé jellemző elérési mód. Ezt követi a hetilapoknál és a folyóiratoknál az előfizetés, a napilapoknál pedig a digitális változat. A leggyakoribb az olvasó szempontjából a legdrágább, a kiadók szempontjából pedig a legbizonytalanabb elérési mód: az eseti vásárlás.

Mivel ezt a kérdést mindenkinek feltettük, aki akármilyen rendszerességgel is, de olvas periodikumot, nem meglepő, hogy a legnagyobb arányban az egyedi példányok megvásárlói voltak. A ritka olvasáshoz leginkább az egyedi példányok megvásárlása társítható. (Gondoljunk arra például, ha valaki a válogatott meccs napján megveszi a sportnapilapot, egyébként nem; utazáskor vesz egy folyóiratot, vagy egy pletykalapot, máskor nem). A periodikumok esetében a legfontosabb versenytárs a digitális média, amely nagy százalékban ingyenesen elérhető. Vajon 2017-hez képest tapasztalhatunk-e elmozdulást a digitálisan elérhető tartalmak javára?

2017-ben a napilapok előfizetői az ilyen sajtótermékek fogyasztóinak a körében 25,2% volt. 2019-ben már 33,7%. A kedvezőnek tűnő tendencia mögött elsősorban az áll, hogy a kevesebb sajtót olvasók körében vannak nagyobb arányban az előfizetők. Csökkent a napisajtót olvasók aránya a válaszadók között, a stabilan megmaradó előfizetői tábor nagyságrendje azonban hasonló maradt, ez a napilapokat olvasók között nagyobb arányt jelent. Tehát, a napilapok olvasótáborából elsősorban nem az előfizetők fogynak el, hanem

az eseti vásárlók és a könyvtárban olvasók. Az eseti vásárlók aránya 62,3% volt 2017-ben, 2019-re ez 50,8%-ra csökkent. A könyvtárban olvasgatók tábora szinte hajszálpontosan ugyanakkora arányt jelent a válaszadókon belül, mint 2017-ben. A digitálisan olvasók táborában ezzel szemben jelentős növekedés tapasztalható 2017-hez képest, hiszen 23,2%-ról már 30% közelébe ért a napisajtót elektronikus formában fogyasztók lakosságon belüli aránya.

A hetilapok vonatkozásában pontosan ugyanezeknek a folyamatoknak lehetünk a tanúi. Az előfizetők aránya némileg nőtt (14,4%-ról 16,2%-ra), de nem olyan mértékben, hogy ellensúlyozni tudná az egyébként ilyen típusú sajtótermékeket olvasók számának csökkenését. A könyvtárban hetilapot olvasók aránya kis mértékben emelkedett (4,4%-ról 5,6%-ra), az egyes esetekben egy-egy lapszámot megvásárolóké 70%-ról 61,2%-ra csökkent. A digitális változatot olvasók aránya 24,9%-ról 34%-ra nőtt.

A folyóiratok kapcsán a legradikálisabb csökkenés az egyedi vásárlás kapcsán tapasztalható az elmúlt két év alatt. 64,1%-ról 54,6%-ra csökkent azoknak az aránya, akik csak alkalmi jelleggel vásárolnak meg egy-egy példányt. Az előfizetők aránya (2017-ben 12, 2019-ben 12,3%) és a könyvtárban olvasóké (mindkét évben 7,5%) nem változott. A digitális formátumot olvasók aránya a másik két laptípusnál kisebb mértékben emelkedett (35,1%-ról 39,2%-ra).

Könyvtárhasználat, könyvtárhasználók

Az 1997. évi CXL. törvény rendelkezései alapján a könyvtárhasználatához való jog mindenkit megillet. Ennek érdekében az önkormányzatok kötelesek valamennyi településen biztosítani a nyilvános könyvtári ellátást. A könyvtárhasználat mértékéről alapvetően kétféle módon lehet statisztikai szempontból is releváns információkat gyűjteni. A könyvtárak által évente szolgáltatott statisztikai adatok alapján képet kaphatunk a könyvtárakba beiratkozottak, valamint az aktív használók számáról. Ezek az adatok lehetőséget teremtenek arra, hogy a könyvtárakat használók teljes lakosságon belüli arányát megbecsüljük, és nyomon kövessük ennek az aránynak az alakulását az évek során. Nem teremtenek lehetőséget ugyanakkor arra, hogy képet kapjunk a könyvtárhasználók társadalmi összetételéről; életkor,²¹ iskolai végzettség, nem, foglalkozás, lakóhely szerinti megoszlásáról.

²¹ A Kulturális statisztika kizárólag a 14 éven aluli könyvtárhasználók arányát mutatja be.

Ezért van jelentősége az országos reprezentatív vizsgálatoknak, amelyek nem az intézmények, hanem a lakosság oldaláról mutatják be a könyvtárak iránti elköteleződés mértékét, pontos képet rajzolva a könyvtárhasználók összetételéről.

A 2017-ben lefolytatott országos reprezentatív vizsgálat alapján bebizonyosodott, hogy a statisztikai adatgyűjtés során keletkezett adatok és lakossági mérések eredményei alapján kalkulált használói arány nem mutat jelentős eltérést.

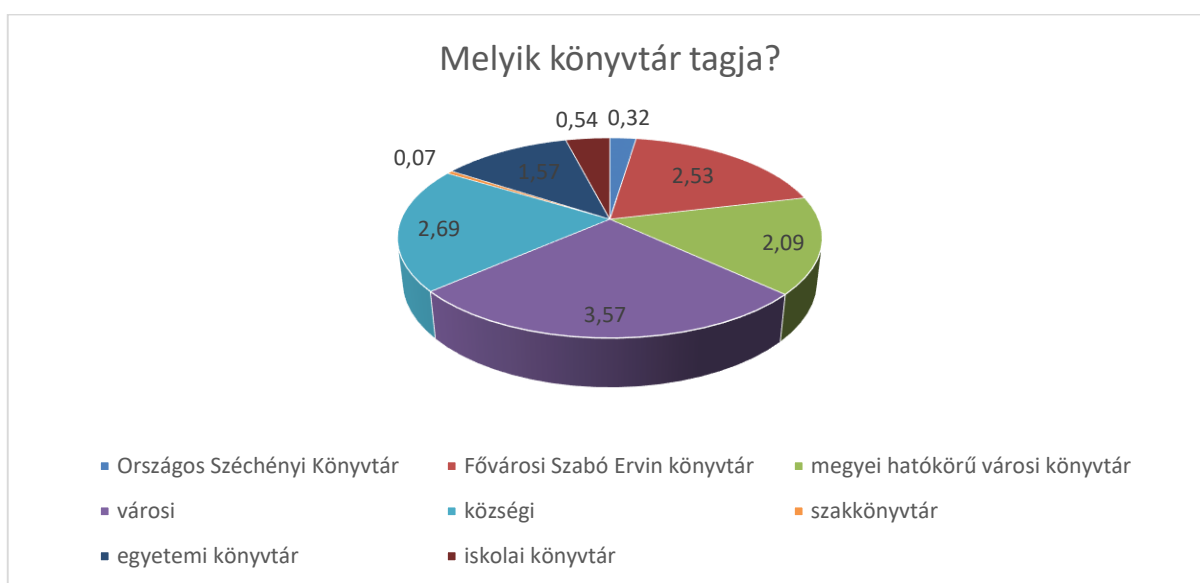
Könyvtári tagság

A könyvtárhasználat kérdéskörében kulcsfontosságú területnek tartjuk a könyvtári tagságot. A könyvtári tagság vonatkozásában évtizedek óta ugyanúgy hangzik a kérdés: „Beiratkozott tagja-e Ön, vagy volt-e tagja valamikor valamilyen könyvtárnak?” A kérdés kapcsán a 2017-es országos reprezentatív olvasás- és könyvtárhasználati kutatás során vezettük be, hogy a „Most nem tag, de régebben az volt” opciót kétfelé bontva arra is rákérdezzünk, hogy a „régebben” a közelmúltra vagy a régebbi múltra utal. Feltételezésünk szerint azok, akik csak az elmúlt néhány évben maradtak ki a könyvtárból, differenciáltabb könyvtár- és könyvtárosképpel rendelkeznek, mint azok, akiknek az utolsó emlékeik régebben, akár évtizedes távolságokban gyökereznek.

	1964	1985	2000	2005	2017	2019
Soha nem volt könyvtári tag		37,7	54,6	44,7	40,4%	44,9%
Most nem tag, de régebben az volt (több mint 5 éve)	82	44,6	33,7	43,8	41,4%	36,8%
Most nem tag, de régebben az volt (kevesebb, mint 5 éve)					8,5%	5,5%
Jelenleg tag: egy könyvtárban	18	14,6	9,9	9,2	9,1%	10,5%
Jelenleg tag: több könyvtárban		3,1	1,8	2,3	0,5%	2,0%
Összesen	100	100	100	100	100	100

A kép alapvetően nem változott a legutóbbi felméréshez képest, néhány százalékos (statisztikai hibahatáron belüli) különbségek mutathatók ki a két évvel ezelőtti állapottal való összevetésben. 4,5%-kal többen vannak, akik soha nem voltak könyvtári tagok, 1,4%-kal többen, akik jelenleg egy, és 1,5%-kal többen, akik több könyvtárban is tagok.

A válaszadóktól arra is rákérdeztünk, hogy melyik könyvtárnak a tagjai? Érdekes módon erre már a válaszadók több mint 13%-a mondott valamilyen könyvtárat, tehát nem csak azok nyilatkoztak, akik jelenleg is beiratkozott tagok. Ez alapján azt feltételezzük, hogy az olvasójeggyel rendelkezőknél jóval többen vannak azok, akiknek élő kapcsolatuk van egy intézménnyel. A kérdést szabad szöveggel fogalmaztuk meg, de arra kértük a kérdezőbiztosokat, hogy kérdezzenek vissza a válasz nyomán és kategorizálják az említett intézményeket. Így ha valaki az Országos Széchényi Könyvtárat mondta, akkor a kérdezőbiztos visszakérdezett, hogy „az, ami a budai várban van?” Ezek a kérdések segítettek a válaszok egyértelműsítésében.

A diagram adatai alapján elmondhatjuk, hogy a közkönyvtári rendszer alkotja a könyvtári rendszernek azt a szeletét, amellyel a lakosság döntő többségének kapcsolata van.

A könyvtárhasználók társadalmi, demográfiai összetétele

Az elmúlt évtizedekben, amióta Magyarországon zajlanak olvasás- és könyvtárszociológiai felmérések, a könyvtárhasználat jellemző középosztálybeli tevékenység volt, amelyben felülreprezentáltak a városiak, a magasabb iskolai végzettségűek és a jobb anyagi körülmények között élők. Ezek mellett a könyvtárhasználók jellemzően a fiatalok és a nők körében voltak többen. A 2019-es adatfelvételnél is hasonló eredmények születtek.

Elsőként az életkor és a nem szerinti arányokat mutatja be a következő táblázat.

	Soha nem volt könyvtári tag	Most nem tag, de régen az volt (több mint 5 éve)	Most nem tag, de nemrég, korábban az volt (az elmúlt 5 évben)	Jelenleg tag: egy könyvtárban	Jelenleg tag: több könyvtárban	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
férfi	50,8%	33,9%	6,4%	7,4%	1,3%	0,3%	100,0%
nő	39,7%	39,4%	4,6%	13,3%	2,6%	0,3%	100,0%
18-29 éves	38,6%	36,4%	9,8%	12,9%	2,3%	0,0%	100,0%
30-39 éves	42,6%	35,5%	5,9%	11,7%	3,1%	1,2%	100,0%
40-49 éves	40,8%	44,7%	5,7%	6,7%	2,1%	0,0%	100,0%
50-59 éves	44,2%	37,2%	8,4%	8,8%	1,3%	0,0%	100,0%
60 év fölött	52,2%	33,2%	1,5%	11,4%	1,5%	0,2%	100,0%
országos átlag	44,9%	36,8%	5,5%	10,5%	2,1%	0,3%	100,0%

A táblázatban a régen ismert összefüggések köszönnek vissza. A nők jellemzően nagyobb arányban könyvtári tagok, mint a férfiak. Körülbelül kétszer akkora eséllyel válik egy átlagos hölgy könyvtári taggá, mint egy átlagos férfi. Szintén régóta ismert összefüggés, hogy a fiatalok nagyobb arányban tagjai a könyvtáraknak, mint a középkorúak. 60 év fölött azonban újra egyre többen iratkoznak be a könyvtárakba.

	Soha nem volt könyvtári tag	Most nem tag, de régen az volt (több mint 5 éve)	Most nem tag, de nemrég, korábban az volt (az elmúlt 5 évben)	Jelenleg tag: egy könyvtárban	Jelenleg tag: több könyvtárban	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
alapfok	63,4%	27,5%	3,1%	4,0%	1,6%	0,4%	100,0%

középfok	38,1%	44,7%	5,6%	10,2%	1,2%	0,2%	100,0%
felsőfok	15,7%	44,2%	10,7%	25,1%	4,4%	0,0%	100,0%
szellemi munkás	29,9%	44,5%	8,5%	14,4%	2,8%	0,0%	100,0%
fizikai munkás	53,1%	35,9%	4,7%	4,3%	1,8%	0,2%	100,0%
nyugdíjas	54,1%	31,4%	1,3%	11,3%	1,5%	0,3%	100,0%
inaktív (gyes, gyed, háztartásbeli)	47,1%	37,1%	5,7%	8,6%	0,0%	1,4%	100,0%
munkanélküli	57,1%	14,3%	19,0%	9,5%	0,0%	0,0%	100,0%
tanuló	14,3%	20,0%	14,3%	42,9%	8,6%	0,0%	100,0%
országos átlag	44,9%	36,8%	5,5%	10,5%	2,1%	0,3%	100,0%

A legfontosabb, könyvtári tagságot befolyásoló társadalmi demográfiai tényező az iskolai végzettség és a foglalkozás. A felsőfokú végzettségűeknek közel 30%-a tagja egy vagy több könyvtárnak, amivel szemben az alapfokú végzettségűeknek csak alig több mint 5%-a.

Egy szellemi foglalkozású ember több mint háromszor akkora eséllyel könyvtári tag, mint egy fizikai munkás. Értelemszerűen azonban a tanulók azok, akik a fenti kategóriákból a legnagyobb arányban (összesen 51,5%-ban) rendelkeznek könyvtári tagsággal egy vagy több intézményben. A 18 éves kor fölötti tanulók jellemzően egyetemisták. Az országos átlaghoz képest ez az arány nagyon magas, ugyanakkor elgondolkodtató, hogy miként lehet elvégezni egy egyetemet vagy egy főiskolát könyvtári tagság nélkül. A fenti adatok alapján a felnőtt tanulók majdnem fele nem rendelkezik olvasójeggyel, sőt, 14,3%-uknak – saját bevallásuk szerint – soha nem is volt. A népszerű sztereotípiákkal ellentétben a nyugdíjasok nem iratkoznak be a könyvtárakba nagyobb eséllyel, mint az országos átlag.

Végül a lakóhely (településtípus és nagyrégió) szerinti megoszlásokat mutatja a következő táblázat.

	Soha nem volt könyvtári tag	Most nem tag, de régén az volt (több)	Most nem tag, de nemrég, korábban az	Jelenleg tag: egy könyvtárban	Jelenleg tag: több könyvtárban	Nem tudja / nem válaszol	Összesen

Budapest	43,3%	35,4%	3,2%	15,9%	1,8%	0,4%	100,0%
megyeszékhely	35,3%	46,6%	6,0%	10,5%	1,5%	0,0%	100,0%
város	47,4%	35,2%	7,1%	9,0%	1,1%	0,2%	100,0%
község	48,8%	33,6%	4,9%	8,8%	3,5%	0,5%	100,0%
Közép-Magyarország	40,0%	37,4%	5,0%	15,2%	1,9%	0,4%	100,0%
Nyugat-Magyarország	47,2%	33,1%	5,1%	10,2%	4,2%	0,2%	100,0%
Kelet-Magyarország	46,8%	39,1%	6,3%	7,0%	0,5%	0,2%	100,0%
országos átlag	44,9%	36,8%	5,5%	10,5%	2,1%	0,3%	100,0%

Településtípusok vonatkozásában a budapestiek és a megyeszékhelyek lakói vannak a legnagyobb arányban beiratkozva a könyvtárakba. A 2019-es felmérésben különösen a Budapesten élők választották – a korábbi felmérésekhez képest – nagyobb arányban, hogy rendelkeznek könyvtári tagsággal. A községekben élők közül meglepően nagy arányban választották, hogy több könyvtárnak a beiratkozott tagjai. A statisztikai hiba lehetősége annál nagyobb, minél kisebb elemszámmal van dolgunk. A feltűnően magas, több könyvtárban párhuzamos tagsággal rendelkező községi lakosok 3,5%-os értéke mögött 15 fő van, míg azok, akik községben élnek és soha nem voltak könyvtári tagok (48,8%) összesen 211-en. Vélhetően az előbbi érték egy véletlenszerűség miatt alakulhatott ilyen magasan.

A könyvtári tagság vonatkozásában világosan kirajzolódik egy nyugat-keleti lejtő. A szegényebb, kevésbé polgárisult keleti végeken kevesebb, mint fele annyian vallották magukat könyvtári tagnak, mint Budapesten és Pest megyében, és csak kicsit több mint feleannyian voltak a könyvtárba beiratkozottak, mint a nyugati megyékben.

A könyvtári szolgáltatások igénybe vétele

A könyvtárhasználatnak nem csak a mennyisége, de a minősége is folyamatos változások korát éri. Az elektronikus források megjelenése és intenzív használata mellett a közösségi szolgáltatások iránti egyre erősödő igény is azt sugallja, hogy a könyvtárra nem ugyanúgy tekintenek a használók és nem is úgy veszik azt igénybe, mint akár 10-15 évvel ezelőtt.

Könyvtárhasználat gyakorisága

A könyvtárhasználat gyakoriságát leginkább az igénybe vett szolgáltatások határozzák meg. A könyvkölcsönzés a rendszeres könyvtárlátogatók számára havi egyszeri könyvtárhasználatot tesz szükségessé, hiszen a hazai könyvtárak többsége ilyen időtartamra ad kölcsön

dokumentumokat. Az 1990-es és a 2000-es évek sláger szolgáltatásai, a DVD és CD kölcsönzés ezzel szemben sokkal gyakoribb látogatásokat indokolt, ahogyan a helyben tanulás, a tájékoztató szolgálat igénybe vétele is. Az elmúlt évtizedekben az a tendencia volt megfigyelhető, hogy könyvtárlátogatások alkalmai ritkulnak, amelynek számos oka lehetett: a CD/DVD kölcsönzés népszerűségének hanyatlása, az online, elektronikus szolgáltatások térhódítása, vagy a kölcsönzések számának csökkenése. A jelenlegi felmérést megelőzően arra számítottunk, hogy ez a tendencia folytatódni fog, de kérdés volt, hogy vajon a két éves időtartam, ami eltelt a 2017-es felmérés óta, elegendő-e arra, hogy látványos különbséget hozzon.

Milyen rendszerességgel jár	A válaszadók százalékában			
Ön könyvtárba?	1985	2005	2017	2019
hetente többször	10	7	1,9	8,1
hetente	19	18	13,0	
havonta	50	41	36,2	40,0
negyedévenként	10	17	20,3	28,9
félévente	5	9	18,0	14,5
ritkábban, mint félévente	5	8	10,0	8,5
összesen	100	100	100	100

Az elmúlt évek tendenciáinak megfelelően a gyakori használat (hetente többször, hetente) tovább csökkent. Ezzel szemben nőtt azoknak az aránya, akik havonta vagy negyedévente keresik fel a könyvtárakat. A félévente vagy ennél is ritkábban történő használat aránya a 2017-ben felvett adatokhoz képest kicsit csökkent.

A legnépszerűbb szolgáltatások

A konkrét szolgáltatások igénybe vétele kapcsán a válaszadóink egy hosszú listát kaptak, és szintén az volt a feladatuk, hogy kiválasszák azokat a szolgáltatásokat, amelyeket az elmúlt 12 hónapban bármikor igénybe vettek. A kérdés így hangzott: „Milyen könyvtári szolgáltatásokat vett igénybe az elmúlt 12 hónapban?” A kérdést csak azok kapták meg, akik korábban már jelezték, hogy az elmúlt 12 hónap során voltak könyvtárban. Az eredményekről készült táblázatban az „igen” válaszok aránya szerint csökkenő sorrendbe tettük az egyes szolgáltatásokat.

Milyen könyvtári szolgáltatásokat vett igénybe az elmúlt 12 hónapban?	igen	nem	nem tudja, nem válaszol	Összesen
könyvkölcsönzés	94,3	5,7	0,0	100,0
hosszabbítás	47,3	52,7	0,0	100,0
másolatszolgáltatás (fénymásolás, nyomtatás, szkennelés)	41,4	58,6	0,0	100,0
könyvtárközi kölcsönzés	36,1	63,3	0,5	100,0
helyben olvasás	33,4	66,3	0,3	100,0
előjegyzés	32,6	67,4	0,0	100,0
folyóirat-olvasás helyben	25,0	75,0	0,0	100,0
wifi használata	23,8	76,2	0,0	100,0
rendezvény/rendezvények látogatása	23,8	76,2	0,0	100,0
információs szolgáltatás (telefonon, személyesen vagy elektronikusan információt kérni)	20,0	80,0	0,0	100,0
internethasználat	19,2	80,8	0,0	100,0
adatbázisok használata	17,9	82,1	0,0	100,0
könyvtár online katalógusának elérése otthonról vagy a könyvtárban	16,8	83,2	0,0	100,0
témafigyelés	16,6	83,4	0,0	100,0
irodalomkutatás	16,0	84,0	0,0	100,0
más könyvtári dokumentum kölcsönzése (pl. folyóirat, videó, DVD)	15,7	84,3	0,0	100,0
helytörténeti, helyismereti szolgáltatás	15,5	84,5	0,0	100,0
könyvtári foglalkozás	14,0	86,0	0,0	100,0
számítógép-használat	13,5	86,5	0,0	100,0
könyvtári közösségi oldal elérése otthonról	11,8	88,2	0,0	100,0
elektronikus könyvtár, digitális gyűjtemény	11,6	88,2	0,3	100,0
tanulás: bemenni, leülni tanulni	11,5	88,5	0,0	100,0
könyvtári honlap, weboldal elérése és böngészése	10,6	89,4	0,0	100,0

otthonról				
zenehallgatás	7,4	92,6	0,0	100,0
más könyvtári dokumentum helyben használata (pl. hangoskönyv, videó, DVD)	7,4	92,6	0,0	100,0
gyermekkönyvtári szolgáltatás	7,1	92,9	0,0	100,0
könyvtár által szervezett számítástechnikai tanfolyam	5,7	94,3	0,0	100,0
egyéb könyvtár által szervezett oktatás	5,4	94,6	0,0	100,0
távoli szolgáltatások igénybevétele	5,1	94,9	0,0	100,0
könyvet házhoz szolgáltatás	3,6	96,4	0,0	100,0
könyvtármozi	3,0	97,0	0,0	100,0
valami egyéb, amit eddig nem említettem, éspedig:	1,5	91,7	6,8	100,0

Első ránézésre is jól látható a listán, hogy a legnépszerűbb szolgáltatások valamilyen formában a nyomtatott dokumentumokhoz kapcsolódnak. A könyvkölcsönzés az a szolgáltatás, amelyben a könyvtár nem rendelkezik piaci alapon működő versenytársakkal. A fenti adatok alapján elmondható, hogy aki a könyvtárba beteszi a lábát, az jó eséllyel kölcsönöz könyvet is. Közvetlenül utána, második helyen jön a hosszabbítás. A válaszadóink majdnem fele élt ezzel a lehetőséggel az elmúlt 12 hónap során. A másolatszolgáltatás (fénymásolás, nyomtatás, szkennelés) döntő többségben szintén a nyomtatott művekhez kötődik, hiszen vagy azokból készítünk fizikai vagy elektronikus másolatot, vagy az elektronikusról nyomtatottat. A reprográfiai szolgáltatások népszerűsége azért is figyelemre méltó, mert ezeket jellemzően piaci alapon, piaci árakon kínálják az intézmények.

A könyvtárközi kölcsönzés ilyen magas említésére nem találunk magyarázatot. A kulturális statisztika adatai nem támasztják alá, hogy ez valóban ilyen népszerűségnek örvendene a használók körében, hogy többen vennék igénybe, mint akár a helyben olvasást, akár az előjegyzést, akár az olvasóteremben történő folyóirat-olvasást.

A wifi-, az internet- és a számítógép-használat három egymással szorosan összefüggő szolgáltatás. Egyrészt érdekes, hogy az utóbbit kevesebben választották, mint az internetezést, amiből arra következtethetünk, hogy nem a könyvtári számítógépeken interneteztek vagy legalábbis beleértették a vezeték nélküli hálózat elérését is. A számok egybeesnek a könyvtárak tapasztalataival. Évek óta egyre kevésbé van igény a könyvtárban

elérhetővé tett számítógépekre, mert az olvasók jellemzően a saját laptopjaikon, okostelefonjukon dolgoznak, tanulnak.

A távoli szolgáltatások igénybe vétele kapcsán megfigyelhető, hogy a könyvtári statisztika a távhasználat dinamikus bővüléséről tanúskodik. Két oka lehet, hogy ez a dinamikus bővülés a használói oldalról nem jelenik meg. Egyrészt nagyon sokszor tapasztalhatjuk, hogy az egyébként könyvtári szolgáltatást igénybe vevő emberekben nem tudatosul, hogy az adott adatbázist, digitális tartalmat a könyvtár tette számukra elérhetővé. Könnyen előfordulhat, hogy egy szülő, aki a gyerekének segít előkeresni az internetről a Petőfi verset, amit memoriterként adtak fel neki, egy digitális könyvtár állományában talál rá a műre, de már a megtalálás pillanatában sincs tisztában azzal, hogy milyen intézmény áll a tartalom háttérében. Másrészt a viszonylag alacsony arányban lévő igen válaszok háttérében az is állhat, hogy az adatbázis-tartalom használata kifejezetten egy szűk réteget érint, egyetemistákat, kutatókat, értelmiségieket, akik eleve alacsony létszámban – a társadalomban meglévő valós arányuknak megfelelően – vannak jelen a mintában. A könyvtári statisztika oldaláról így több letöltést, kattintást láthatunk, de a társadalmon belül nem nő azoknak az aránya, akik éltek ilyen szolgáltatásokkal. Az adatbázisokat használók között magasan felülreprezentáltak a tanulók és a fiatalok (a húszas és a harmincas éveikben járók).

A lista egy ponton változott 2017-hez képest, kiegészítettük azzal, hogy „tanulás, bemenni, leülni”. Úgy tűnik, hogy ez a lehetőség relevánsnak bizonyult, hiszen a válaszadóknak több mint egytizede élt is vele az elmúlt egy esztendőben.

Akkor lennék könyvtári tag, ha...

A könyvtári tagok mellett számunkra legalább olyan érdekesek a nem tagok, azaz a potenciálisan a jövőben megszólítható emberek. Egy játékra invitáltuk a válaszadóinkat a következő kérdéssel. „Ön jelenleg nem könyvtári tag. Milyen esetben gondolkodna el azon, hogy tag legyen? Kérem, fejezze be a mondatot! Akkor lennék könyvtári tag, ha...” A kérdezőbiztosokat arra kértük, hogy ne olvassák fel a válaszlehetőségeket, azokat csak azért adtuk meg – építve előzetes tapasztalatainkra –, hogy a későbbiekben könnyebb legyen besorolni a szabad szöveges formában megfogalmazott válaszokat.

A 2017-es tapasztalatok alapján egy új, előre definiált válaszlehetőség került be a felsorolásba: „ha szüksége lenne a könyvtárra”. Az volt ugyanis a tapasztalatunk, hogy a

korábban az egyéb kategóriába sorolt válaszok között nagyon sok volt az olyan, amely arra utalt, hogy a könyvtári szolgáltatások egyszerűen irrelevánsak a válaszadóknak.

	említi	nem említi	Összesen
lenne ideje könyvtárba járni	30,6%	69,4%	100,0%
a nyitva tartás megfelelő lenne	8,1%	91,9%	100,0%
ha megfelelő lenne a környezet	4,2%	95,8%	100,0%
olyan szolgáltatások lennének, amelyek érdekelnek	11,5%	88,5%	100,0%
ha modernebb lenne az infrastruktúra	4,2%	95,8%	100,0%
ha a könyvtár jobban kommunikálna	4,3%	95,7%	100,0%
ha a személyzet megfelelő lenne	2,2%	97,8%	100,0%
ha olcsóbb lenne a beiratkozás	3,6%	96,4%	100,0%
ha szüksége lenne a könyvtárra	44,3%	55,7%	100,0%
egyéb, éspedig: :.....	4,4%	95,6%	100,0%

A legnagyobb arányban 44,3% azt válaszolták, hogy akkor mennének, ha szükségük lenne a könyvtárra bármilyen formában, ezt követte az időhiánnyal küzdők népes tábora (30,6%). Helyesnek bizonyult tehát, hogy a könyvtár szükségességére vagy sürgősségére vonatkozó válasz opciót is besoroltuk az előre definiált kategóriák közé.

2017-hez hasonlóan most is nagyon kevesen voltak, akik kritikát fogalmaztak meg a könyvtárakkal szemben. Két szempontot érdemes kiemelni: az érdekes szolgáltatások hiányát és a nem megfelelő nyitva tartást. Az előbbi nehezen megfogható, de talán a több kreativitással bíró könyvtárosok képesek lehetnek a meglévő szolgáltatásokat izgalmasabbá, érdekesebbé tenni. A nyitva tartás kérdésében már kevesebb kreativitás, több forrás, a munkatársak részéről pedig több áldozat szükséges. A reggel 8-tól délután fél 5-ig dolgozó emberek többsége számára, akiknek munka után kell helyt állni a gyereknevelés, házimunka, otthoni feladatok terén, nagyon szűk keretek állnak rendelkezésre, amikor az egyébként is kevés szabadidőből tudnak szakítani kultúrára. Ők kevésbé tudnak alkalmazkodni a könyvtárakhoz.

Pozitívum, hogy a személyzettel, a beiratkozási díjjal, a környezettel, a könyvtári infrastruktúrával és az intézmények kommunikációjával nagyon kevesen elégedetlenek, ugyanakkor fontos mérlegelnünk, hogy ezt a kérdést csak a nem könyvtári tagoknak tettük fel, akiknek vélhetően kevesebb a tapasztalatuk is a konkrét szolgáltatásokkal kapcsolatosan.

Az egyéb kategóriában a következő főbb motívumok jelentek meg.

- **Egészségi állapota nem teszi lehetővé.** Az egyéb kategória szabad szöveges válaszai között a leggyakoribb motívum az egészségi állapotra való utalás volt. Egészség miatt, ha egészséges lennék, engem érdeklő könyvek lennének, ha nem fájnának az ízületeim.)
- **Fiataloknak való.** Több ízben megjelent az utalás arra, hogy a könyvtár elsősorban a fiataloknak való (Fiatalabb lennék, fiatalabb lennék és jó lenne a szemem, ha jó lenne a szemem, látnám a betűket és fiatalabb lennék). Egyeseknél a megfelelő korba érő gyerek szükségessé teheti a könyvtárat (ha a gyerek iskolás lesz és kell valami olvasmány), másoknak kifejezetten akadály a gyermek megléte (ha lenne gyermekmegőrző; három gyerek mellett, főállásban dolgozva erre már se kedvem, se energiám nem marad)
- **Nincs könyvtár.** Van, aki azt állította, hogy a községükben nincs könyvtár, ezért nem tud oda járni.
- **Nincs ideje olvasni.** Többen hivatkoztak arra, hogy nincs idejük olvasni, ezért nincs szükségük a könyvtárra sem. (Ha lenne időm olvasni),
- **Nem szeret olvasni.** Vannak, akik kerek percc megmondták, hogy nem szeretnek olvasni. (ha szeretnék olvasni) Olyan válaszadó is volt, akinek nem a könyvtárral, vagy az olvasással, hanem egyenesen az irodalommal van problémája (Hogyha lenne olyan író, aki felkelti az érdeklődésemet).
- **Internetről letölti, megvásárolja.** A 2017-es felmérésnek az a motívuma, hogy könyvtárra csak akkor van szüksége, ha más médiumokhoz nincs hozzáférése, itt is megjelenik (Ha sehonnan nem tudnék könyvet beszerezni, Inkább megveszem azokat a könyveket, amiket szeretnék elolvasni, Most inkább gépezek, Szinte minden könyv letölthető manapság a netről)
- **Házi könyvtár.** Sokan érzik úgy, hogy a saját otthoni könyvtár maximálisan kielégíti az igényeiket (Saját könyveket olvas, saját könyvtára van, sok saját könyve van, sokat kap kölcsön és van saját, van sok saját könyve, szeret vásárolni könyvet és azt olvasni).

A fenti motívumokban megfigyelhető, hogy a könyvtárat kifejezetten könyves helyként, olvasmánybeszerzési forrásként azonosítják, a modern közösségi, tanulási tér funkciók, információs igények kielégítésére vonatkozó utalások teljes egészében hiányoznak.

A könyvtárak hasznosulása

2017-ben vezettük be a következő kérdést, azzal a céllal, hogy képet kapjunk a könyvtárak tényleges hasznosulásának területeiről. „Az élet mely területén veszi/vette hasznát a településén lévő (városi, kerületi, községi) könyvtár által nyújtott szolgáltatásoknak, információknak? Gondoljon az elektronikus szolgáltatásokra! Tehát milyen gyakran veszi/vette hasznát a településén lévő (városi, kerületi, községi) könyvtár által nyújtott szolgáltatásoknak, információknak a következő területeken: gyakran, néha, ritkán vagy soha?”

	Soha	Ritkán	Néha	Gyakran	Nem	Összesen
munkahelykeresés	88,9	5,7	3,6	0,9	0,8	100,0
munkahelyi feladatok végzése	84,7	6,7	5,1	2,7	0,8	100,0
munkához kapcsolódó tanulás	82,1	8,5	6,1	2,7	0,6	100,0
oktatási lehetőségek keresése	83,5	8,2	5,7	2,0	0,6	100,0
tanulás támogatása	73,3	11,1	10,3	4,6	0,7	100,0
önképzés a szabadidőben	77,1	9,8	9,8	2,7	0,6	100,0
háztartási feladatok, házimunka	86,7	6,5	4,4	1,7	0,6	100,0
gyereknevelés, gyerek elhelyezése	87,4	6,1	4,8	1,0	0,7	100,0
otthoni feladatok	87,9	5,9	4,4	1,2	0,6	100,0
fogyasztói, vásárlói ügyek	87,8	6,7	4,2	0,7	0,6	100,0
egészség, egészséges életmód	78,4	9,8	8,3	2,9	0,6	100,0
utazás, nyaralás	80,4	8,3	7,8	2,9	0,6	100,0
közösségi, baráti kapcsolatok ápolása	81,7	6,4	7,7	3,6	0,7	100,0
szépirodalom olvasása	73,1	10,5	9,2	6,5	0,8	100,0
szak- vagy ismeretterjesztő irodalom olvasása	75,8	10,2	9,2	4,0	0,7	100,0
kulturális tevékenységek	78,9	9,7	8,3	2,4	0,7	100,0
kreatív művészeti tevékenységek	84,7	7,9	5,2	1,5	0,7	100,0
szabadidős tevékenységek, sport	84,4	7,3	5,7	1,9	0,7	100,0
természet iránti érdeklődés kielégítése	82,9	7,8	6,7	2,0	0,7	100,0
történelem vagy társadalom iránti érdeklődés kielégítése	80,3	8,6	8,0	2,5	0,7	100,0
részvétel valamilyen közösségi, társadalmi ügyszöz kötődő párbeszédben	84,4	8,7	5,2	0,9	0,8	100,0
bármilyen más, amit eddig nem említettem és pedig?	88,5	0,2	0,5	0,1	10,7	100,0

A fenti táblázatban alapvetően a könyvtári alapfeladatoknak való megfelelés nyomán kialakuló funkciók azok, amelyeket a legtöbben választottak (tanulás, oktatási lehetőségek keresése, szépirodalom és szakirodalom olvasása). A 2017-es táblázattal való összevetésben lényegében nem történtek nagy változások.

Könyvtároskép

A könyvtároskép nagyon erősen meghatározza az intézményeink szubjektív megítélését. Amennyiben az emberek pozitív képet alkotnak a könyvtárosokról, könnyebben el tudják képzelni, hogy a problémáikra, kérdéseikre valóban választ kaphatnak a könyvtárban. A kérdés már 2017-ben is a következőképpen hangzott: „A tapasztalatai alapján milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel, kompetenciákkal rendelkezik egy könyvtáros? Osztályozzon az iskolai osztályozás mintájára, 1-5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem jellemző, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon jellemző egy könyvtárosra az adott dolog!” Akkor a kérdést mindenkinek feltettük, 2019-ben azonban csak azoknak, akik jelenleg vagy az elmúlt 5 évben rendelkeztek könyvtári tagsággal.

	2017 (minden válaszadó)	2019 (csak könyvtári tagok)	Különbség
tájékozott	4,57	4,48	-0,09
kreatív	4,25	4,11	-0,14
művelt	4,55	4,48	-0,07
talpraesett	4,41	4,25	-0,16
jó kommunikációs készség	4,53	4,47	-0,06
segítőképz	4,55	4,55	0
szociális érzékenység	4,20	3,97	-0,23
pedagógiai érzék	4,30	4,11	-0,19
jó rendszerezőkészség	4,45	4,37	-0,08
jó szervezőkészség	4,34	4,26	-0,08
jártas az új technológiákban	4,14	4,03	-0,11

vezetési ismeretekkel rendelkezik	4,00	3,78	-0,22
informatikában jártas	4,18	4,03	-0,15
marketing ismeretekkel rendelkezik	3,78	3,65	-0,13
rugalmas	4,41	4,24	-0,17
határozott	4,37	4,27	-0,10
empatikus	4,36	4,23	-0,13
idegen nyelv/nyelvek ismerete	4,06	3,71	-0,35
információs szolgáltatásban jártas	4,39	4,21	-0,18
pénzügyekben jártas	3,59	3,44	-0,15
precíz	4,43	4,37	-0,06
barátságos	4,54	4,47	-0,07
nyugodt	4,47	4,27	-0,20

A táblázatban megjelenő különbség kisebb részben az eltelt időnek, nagyobb részben pedig annak köszönhető, hogy olyanokra szűrtük a válaszadók körét, akiknek van, vagy az elmúlt időszakban volt élményük a könyvtárak világáról. A kép, ha nem is lesújtó, de mindenképpen elgondolkodtató. Egyetlen olyan tulajdonság sincs, amelyet a könyvtárakat belülről is ismerők magasabbra értékelték volna, mint a teljes népesség. Az egyes elemek vonatkozásában azonban célszerű részletesebben is elemezni a látottakat. Előbb azonban célszerű felidézni a 2017-es felmérés eredményeit, amelyet egy másik kérdéssel való összevetésben írtunk le. Akkor megkérdeztük az embereket arról is, hogy milyen tulajdonságokkal kellene rendelkeznie a könyvtárosoknak, és a kettő között megmutatkozó különbségeket is vizsgáltuk.

„A fenti értékek, értékelések alapján a könyvtáros tájékozott, művelt, segítőkész, jó kommunikációs készséggel rendelkezik, barátságos, nyugodt, precíz és jó a rendszerezőkészsége. A könyvtárosok ezzel szemben nem ezeket a készségeket szeretik hangsúlyozni, hanem azokat, amelyekre a válaszadóink a legalacsonyabb értékeket adták:

marketing ismeretek, új technológiákban és informatikában való jártasság. (...) A könyvtárosoktól elvárt tulajdonságok azonban a válaszadók szerint nem különböznek érdemben a tapasztalt tulajdonságoktól. Az átlag magyar nem az információtechnológiában és az új technológiákban való jártasságot hiányolja a könyvtárosokból leginkább, hanem a kreativitást, a talpraesettséget és határozottságot.”²² – írtuk a 2017-es vizsgálatot követően.

A könyvtárhasználók válaszaiból most kibontakozó kép semmivel sem pozitívabb ennél.

Négyes osztályzatot sem ért el a szakma pénzügyi jártasságból, marketing ismeretekből, vezetési ismeretekből és idegen nyelvekből. A könyvtárosok szociális érzékenysége szintén nem éri el a négyes szintet. Míg az előbbiek vonatkozásában talán érthető, hogy a fenntartó gondoskodásának alárendelt intézmények dolgozóit nem tekintik a könyvtárhasználók igazán jártasnak a menedzsment ismeretekben, de a szociális érzékenység egy olyan meghatározó értéke a szakmának, amelyre titkon több elismerést remélhattünk. Az olvasók szerint a legjellemzőbb tulajdonságok 2019-ben is a rendszerezőkészség, a tájékozottság, a műveltség és a kommunikációs készség és a barátságosság. Ugyanezen tulajdonságokban van a legkisebb különbség a 2017-es és a 2019-es válaszok között.

A könyvtárak feladatai

A könyvtárak feladataira vonatkozó kérdés –a 2017-es felméréshez hasonlóan a következőképpen hangzott: „Ön szerint a könyvtárnak és a könyvtárosnak melyek a legfontosabb feladatai? Felsorolok néhány lehetséges feladatot, s kérem, mondja meg, hogy ezeket mennyire tartja fontosnak, ha a könyvtárakra, a könyvtárosokra gondol. Osztályozzon az iskolai osztályozás mintájára 1-5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos!” A kérdezőbiztosok egymás után olvasták a táblázat sorait, amelyet egyenként értékelték a válaszadók. A táblázat sorai rotálva jelentek meg a kérdezőbiztosok képernyőjén, így a sorrend nem befolyásolhatta a válaszokat. 2017 után egyetlen új szempont, az olvasásfejlesztés jelent meg a kérdőívben.

²² Tóth Máté, 2019. i.m.

	2017	2019	Változás
dokumentum-állomány biztosítása (könyv, folyóirat, CD, DVD stb.)	4,39	4,28	-0,11
információközvetítés, információszolgáltatás	4,41	4,34	-0,07
olvasásfejlesztés	n.a.	4,32	n.a.
olvasóvá nevelés	4,39	4,33	-0,06
kultúraközvetítés	4,15	4,34	0,19
közösségépítés	4,28	4,14	-0,14
szabadidő hasznos eltöltésének biztosítása	4,29	4,24	-0,05
tartalomszolgáltatás	4,37	4,30	-0,07
kulturális örökség megőrzése, védelme	4,26	4,31	0,05
kutatómunka támogatása	4,29	4,22	-0,07
könyvtárnépszerűsítés (pr-, marketing tevékenység)	4,40	4,19	-0,21
tanulás támogatása, tanulási lehetőség biztosítása	4,39	4,37	-0,02

2017-ben a legmagasabb pontszámokkal értékelt funkciók az információszolgáltatás, a könyvtárnépszerűsítés és a tanulás támogatása voltak, míg a legalacsonyabbak a kultúraközvetítés, a kulturális örökség megőrzése, védelme és a közösségépítés. 2019-ben a három legmagasabbra értékelt a tanulás támogatása, az információközvetítés, információszolgáltatás valamint a kultúraközvetítés, a három legalacsonyabbra értékelt pedig a közösségépítés, a könyvtárnépszerűsítés és a kutatómunka támogatása. Fontos megjegyezni azonban, hogy nem lettek nagy különbségek az egyes általunk felsorolt szempontok között, a válaszadóink alapvetően mindegyiket lényegesnek találták.

A két évben adott válaszok közül két esetben mérhető a minimálisnál erőteljesebb elmozdulás valamilyen irányban, ezeket érdemes gyorsan áttekinteni. A könyvtárnépszerűsítés, PR, marketing alatt nem tudjuk, hogy az átlag válaszadó mit értett,

mindenesetre ezt a feladatot két éve nagyon magasra értékelték, 2019-ben az egyik legalacsonyabbra. A változás ebben az esetben a legnagyobb: -0,21. Pontosan az ellenkező utat járta be a kultúráközvetítés, amely 0,19 ponttal kapott többet 2019-ben, mint két évvel korábban.

Szintén megfigyelhető, hogy a válaszadóink az esetek többségében 2019-ben szűkmarkúbban bántak az osztályzatokkal, mint két éve, és ha kevéssel is, de alacsonyabb osztályzatokkal értékelték a felsorolt feladatokat. Ez alól a kulturális örökség megőrzése és a már említett kultúráközvetítés jelentett kivételt, amelyeket többre értékelték.

Többet olvasnak-e a könyvtári tagok?

Nagyon sokat beszélünk, írunk, hallunk a könyvtárak megváltozott funkcióiról, amely szerint a könyvtárat már nem csak könyvkölcsönzés céljából, hanem bármilyen információ keresése, közösségi programok okán érdemes felkeresni. Mindezek miatt talán nem is kellene teljesen egyértelműnek lenni, hogy jellemzően az olvasni szerető emberek járnak könyvtárba.

A kérdésre a válasz mindenesetre igen, sokkal többet olvasnak. A következő kereszttábla mutatja a válaszokat.

		Elfoglaltságai mellett – tankönyvön kívül – olvas-e könyveket:					Összesen
		Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább egyet negyedév enként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott ?	Nem tudja / nem válaszol	
Tagja-e Ön, vagy	Nem tag	76%	15%	5%	3%	1%	100%
volt-e tagja valamikor valamilyen könyvtárban	Most nem tag, de régebben az	45%	29%	17%	9%	0%	100%

ak?	volt						
	Jelenleg könyvtári tag	3%	29%	23%	44%	0%	100%
Összesen		54%	23%	12%	11%	1%	100%

A könyvtári tagok körében mindössze 3% azoknak az aránya, akik egy év alatt egyetlen könyvet sem olvastak el, szemben az országos 54%-os átlaggal. A nem tagok körében ugyanakkor erősen felülreprezentáltak azok, akik egyáltalán nem szoktak olvasni. A ritkábban olvasók esetében az arány kiegyenlítettebb. A következő nagy különbséget a gyakran olvasók esetében láthatjuk, akiknek az országos átlaga jelenleg 11%, a nem tagok körében mindössze 3, a tagok körében viszont 44%. Az összefüggés tehát mindkét irányban teljesen egyértelmű, a gyakori olvasás jó eséllyel könyvtári tagsággal jár együtt, a könyvtári tagság pedig gyakori olvasással.

Házi könyvtár

Az olvasmányok beszerzésének szokásai mellett mértük a könyvvásárlók lakosságon belüli arányát, valamint a házi könyvtár nagyságát.

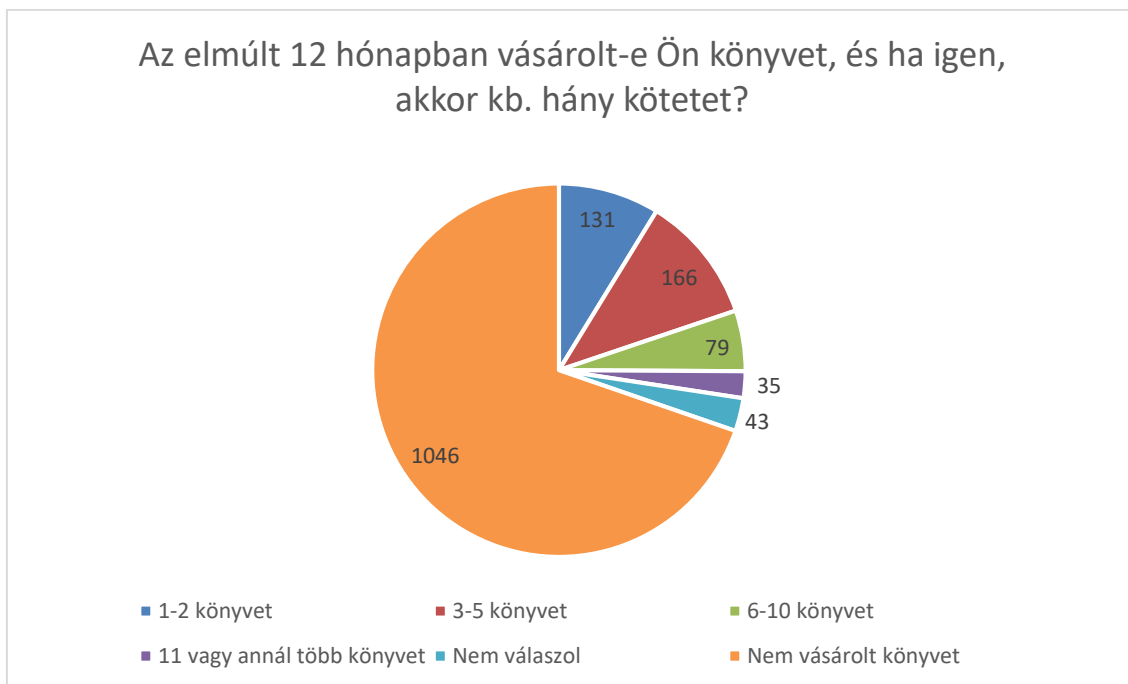
Könyvbeszerzés, könyvvásárlás

Könyvvásárlás kapcsán két kérdést tettünk fel, amelyből az első a legutóbb olvasott mű beszerzési forrására vonatkozott. A korábbi évek gyakorlatához igazodva 2019-ben sem tértünk el a szokásos kérdéstől: „A legutóbbi olvasmányát honnan, illetve hogyan szerezte be?” A válaszadóink több válaszlehetőséget is megjelölhettek. A válaszlehetőségeket kiegészítettük – az egyértelműség kedvéért – azzal, hogy a könyvesbolti vásárlás kapcsán jeleztük, hogy az online és az antikváriumos beszerzést is ide kell érteni.

	igen	nem	nem tudja, nem válaszol	Összesen
Könyvesboltból, illetve vásárlás útján (online vásárlás is, antikváriumból vásárlás is!)	28,9	69,0	2,0	100,0
Közkönyvtárból (ő vagy családtagja kölcsönözte)	7,2	90,8	2,0	100,0
Saját családi könyvtárából vette elő	16,9	80,7	2,4	100,0
Baráti kölcsönzés útján	15,0	82,4	2,6	100,0
Ajándékba kapta	18,7	79,2	2,1	100,0
Egyéb	0,8	93,3	5,9	100,0

Számunkra a legérdekesebb adat természetesen itt is a könyvtári kölcsönzés volt. A legutóbbi olvasmányra nézve 2017-ben 6,3% volt a könyvtári kölcsönzés, 1985-86-ban pedig még 15%. A 2019-ben mért adat nyomán megállapíthatjuk, hogy ez az arány nem csökkent. A könyvesbolti beszerzés messze a legnépszerűbb olvasmánybeszerzési forrás, ezt követi az ajándékozás (amely végső soron szintén könyvvásárlás). A házi könyvtár és a baráti kölcsönzés még mindig több mint kétszerese a könyvtári kölcsönzésnek. Érdekesség, hogy a jelenleg könyvtári tagok körében 42,3% azok aránya, akik közkönyvtárból kölcsönözték a legutóbbi olvasmányukat, de a nem tagok és az egykori tagok körében is előfordult ilyen (1,3% és 3,0%). Ez utóbbiak a könyvtárak rejtőzködő olvasói, akik valamely családtagjuk révén állnak kapcsolatban az intézményrendszerrel.

A legutóbbi olvasmány beszerzési forrása csak az olvasók számára bír értelemmel, ezért egy további kérdéssel vizsgáltuk kifejezetten a könyvvásárlási szokásokat is. Ez így hangzott „Az elmúlt 12 hónapban vásárolt-e Ön könyvet, és ha igen, akkor kb. hány kötetet?” A válaszadóknak a 30,3% felelt igennel a kérdésre.

Ezen kérdés kapcsán is megerősítést nyert, a könyvtárak és a könyvesboltok ugyanazt a szellemi értelemben igényes réteget szolgálják, így a könyvtári tagok az országos átlagnál jóval nagyobb arányban képezik a könyvesboltok vásárlóközönségét is. A könyvtári tagok körében 73,5% azok aránya, akik vásároltak könyvet az elmúlt 12 hónapban, míg azoknál, akik soha nem voltak tagok, ugyanez mindössze 10,7%.

Könyvek otthon

„Vannak-e Önnek és családjának idehaza könyvei (tankönyveken kívül) és ha igen, körülbelül hány kötet?” A kérdés vizsgálata mélyen gyökerezik a hazai olvasás- és könyvtárszociológiai kutatások történetében. A könyvbeszerzés forrásainak témája már az 1947-ben a Magyar Közvéleménykutató Intézet által a budapesti lakosok körében lefolytatott vizsgálatban megjelent. Abban a vizsgálatban arra kérdeztek rá, hogy általában honnan szerzik be a válaszadók az olvasmányaikat, és 33% vásárló mellett a közkönyvtárból kölcsönzők igen magas 31%-os arányban voltak.²³ A legutóbbi olvasmány beszerzési forrásaira vonatkozó kérdés 1985-ben jelent meg először (még hozzá az általunk is használt formában.)

A házikönyvtárak nagyságára vonatkozóan 1964-től kezdve van adatunk. Az erre vonatkozó kérdést változatlan formában tették fel 1978-ban, 1985-ben, 2000-ben és végül mi a

²³ Levendel Ádám: Tallózás a Magyar Közvéleménykutató Intézet jelentéseiben (1945–1949) = Jelkép, 1984. (3. évf.), 4. sz., 126. p.

Fővárosi Szabó Ervin megbízásából készített kutatásban 2017-ben és most 2019-ben is. A 2017-es felmérés adatai alapján önálló cikkben foglalkoztam is a témával.²⁴

Vannak-e a családnak idehaza könyvei (tankönyveken kívül) és ha igen, körülbelül hány kötet?	2017	2019
Nincs könyv	7,3	9,3
1-100 kötet	56,9	63,2
101-500 kötet	29,1	19,5
500 kötet fölött	4,5	5,6
Nem tudja	2,3	2,5
Összesen	100	100

Ilyen rövid időintervallumban nézve is egyértelműen nőtt azoknak a háztartásoknak az aránya, amelyekben nem található meg egyetlen könyv sem, és azoké is, amelyekben kevés könyv van. Ezzel szemben jelentős mértékű csökkenés volt tapasztalható 100 kötetnél többel rendelkező háztartások arányában.

A 2017-es adatokat társadalmi, demográfiai változók mentén vizsgálva arra a következtetésre jutottunk, hogy „a könyvtári kölcsönzés, a könyvvásárlás és a házi könyvgyűjtemények nem egymás versenytársai, hanem egymást erősítő tényezők. Egyszerűen megfogalmazva: aki szívesen vásárol könyveket, az szívesen jár könyvtárba is, illetve, akinek sok könyve van az otthonában, az nagyobb eséllyel válik, vagy marad a helyi bibliotéka beiratkozott olvasója.”²⁵ A jelenlegi adatokból készített kereszttáblákból az összefüggés egyértelműen látszik.

²⁴ Tóth Máté: Könyvbeszerzés, házi könyvtár = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2018. (65. évf.) 7-8. sz. 409-417. p. https://epa.oszk.hu/03000/03071/00120/pdf/EPA03071_tmt_2018_07-08_409-417.pdf

²⁵ Tóth Máté: Könyvbeszerzés, házi könyvtár = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2018. (65. évf.) 7-8. sz. 409-417. p. https://epa.oszk.hu/03000/03071/00120/pdf/EPA03071_tmt_2018_07-08_409-417.pdf

		Tagja-e Ön, vagy volt-e tagja valamikor valamilyen könyvtárnak?			Összesen
		Nem tag	Most nem tag, de régebben az volt	Jelenleg könyvtári tag	
Vannak-e a családnak idehaza könyvei (tankönyveken kívül) és ha igen, körülbelül hány kötet?	Nincs könyv	17,5%	3,3%	0,0%	9,3%
	1-20 kötet	29,1%	12,3%	5,3%	19,0%
	21-50 kötet	21,0%	22,6%	15,4%	20,9%
	51-100 kötet	19,6%	27,3%	22,9%	23,3%
	101-500 kötet	7,3%	27,9%	35,1%	19,5%
	501-1000 kötet	1,9%	4,1%	11,2%	4,0%
	1001 kötet fölött	0,6%	0,8%	8,0%	1,6%
	Nem tudja / nem válaszol	3,0%	1,7%	2,1%	2,3%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

A könyvvásárlók, a nagy házi könyvtárat magukénak tudók jóval nagyobb eséllyel tagjai a könyvtárnak, mint a könyvekkel nem rendelkezők. Egyetlen olyan válaszadó sem volt, aki jelenleg könyvtári tag és otthon nem rendelkezik könyvekkel, miközben a körökben 8% azoknak az aránya, akik 1000 kötetnél is többel rendelkeznek otthon. Ezzel szemben azok között, akik soha nem voltak könyvtári tagok, magasán felülreprezentáltak az országos átlaghoz képest a könyvekkel nem rendelkező háztartásban élők.

Médiafogyasztás

A hazai olvasás- és művelődésszociológiai kutatásokban a médiahasználat és olvasás kérdései jól dokumentáltak. A kétezres éveket megelőző időszakban született elemzések

szinte minden esetben kitértek a televíziózás és az olvasás összefüggéseire²⁶, míg az internetezéssel való összevetés értelemszerűen csak a 2000 utáni időszakban jelent meg.²⁷

Médiaeszközök a háztartásban

A médiafogyasztási szokásokat megelőzően elsőként rákérdeztünk, hogy a válaszadóknak milyen eszközökhöz van hozzáférése a saját háztartásában. Nem az érdekelt bennünket elsősorban, hogy milyen eszközök vannak a tulajdonában, hanem hogy rendelkezésére áll-e az otthonában. A kérdés így hangzott: „Az Ön/Önök otthonában a következő médiaeszközök közül melyek vannak, illetve mely szolgáltatásokkal rendelkezik?”

Médiaeszközök a háztartásban	2017 (%)	2019 (%)	Változás
asztali számítógép	52,0	39,9	-12,1
laptop	45,8	54,2	8,4
táblagép (iPad, tablet)	19,9	23,3	3,4
okostelefon	66,8	76,3	9,5
játékkonzol	9,1	11,2	2,1
egyéb okoseszközök	6,0	8,1	2,1
televízió készülék	97,1	98,1	1
televízió előfizetés	91,7	91,4	-0,3
video, DVD vagy Blu-Ray lejátszó	40,3	30,7	-9,6
e-könyv olvasó	4,2	4,9	0,7
wifi	58,9	68,7	9,8
vezetékes internet	69,9	72,8	2,9
mobil internet	37,2	52,2	15

²⁶ Gereben Ferenc: A felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai. Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989.; Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998.

²⁷ Nagy Attila – Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 1. sz. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html> (letöltve: 2018. május 13.); Péterfi Rita: A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és az internethasználat tükrében = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 4. sz. 468-483. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/peterfi.html> (letöltve: 2018. május 13.)

Mivel a kérdést pontosan ugyanabban a formában tettük fel 2017-ben és 2019-ben, a válaszokból tetten érhető, hogy két év alatt is milyen jelentős változások zajlottak Magyarországon a médiaeszközök piacán.

Az okostelefonok és laptopok száma jelentősen, a táblagépeké kismértékben bővült. Röviden összefoglalva minden olyan eszköz száma nőtt, amely hordozható és internetezésre alkalmas. Ezzel szemben egyre kevesebb háztartásban van asztali számítógép. A változás – tekintve a nagyon rövid időtávot – nagyon jelentősnek mondható. A televízió készülékek száma nőtt, ezzel szemben az televízió-előfizetéseké csökkent. A video, DVD, Blue-Ray lejátszók szintén egyre kevesebb háztartásban érhetők el.

A könyvtárak és olvasás szempontjából különösen érdekesek az e-könyv olvasók, amelyeknek a népszerűsége meglehetősen szerény, ugyanakkor ezen a téren is bővülés tapasztalható, 2017-hez képest 17%-kal többen mondták, hogy rendelkeznek ilyen eszközzel. Az internetelérés bővülése szintén érinti a könyvtárak szolgáltatásait. A leginkább ugrásszerű bővülés a mobil internet elérésében, majd ezt követően a vezeték nélküli hálózatok tekintetében van. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy még mindig többen válaszolták, hogy otthonukban van vezetékes internet, mint ahányan ugyanezt elmondhatták a wifiről.

Televíziózás mennyisége

A televíziózás mennyiségével kapcsolatosan szintén egy olyan kérdéshez értünk el, amelyet évről-évre ugyanabban a formában tettek fel a hazai olvasáskutatás gyakorlatában. „Szokott-e Ön televíziót nézni, és ha igen, milyen gyakran? Azt a válaszlehetőséget válassza ki az alábbiak közül, amely a leginkább jellemző Önre!” Az előre meghatározott kategóriák a következők voltak: naponta több mint 3 óra (nagyon sokat tévéző); napi 1-3 óra (sokat tévéző); hetente többször, de nem minden nap (közepes), legfeljebb hetente egyszer-kétszer (keveset tévéző); ennél ritkábban (nagyon keveset tévéző) és egyáltalán nem tévéző. Ezek a kategóriák 1985 óta egyértelmű összehasonlíthatóságot biztosítanak a lakosság televízió-nézési szokásai vonatkozásában.²⁸

²⁸ Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998. 57. p.

Televíziózás mennyisége	A felnőtt népesség százalékában			
	1985/86	1991-1993	2017	2019
nem tévézik	3,0	0,7	2,6	3,7
nagyon keveset	8,5	7,3	1,0	1,1
keveset	9,0	10,8	3,9	4,0
közepesen	32,7	36,8	16,8	14,2
sokat	28,0	24,8	48,0	48,4
nagyon sokat	18,4	19,8	27,6	28,6
meghatározhatatlan	0,4	0,0	0,0	0,0
összesen	100,0%	100,0%	100,0	100,0

2017-ben azt állapítottuk meg, hogy a 80-as évek közepe óta újra mérhetővé vált egy réteg, amely már egyáltalán nem ül le a televízió képernyője elé. 1985-ben ez a réteg a társadalom legszegényebb szegmensét jelentette, ma már sokkal inkább azokat az értelmiségieket, akiknek a tévé mellőzése a magasabb kulturális igényszint miatti tudatos döntés eredménye. Két év alatt ez a réteg már 3,7%-ra hízott. A nagyon keveset és a keveset tévézők aránya szintén kis mértékben nő (vagy inkább stagnál), ahogyan lassan tovább erősödik az a réteg is, akik naponta 3 óránál többet, és akik napi 1-3 órát töltenek a képernyő előtt.

A televíziózás mennyisége a szabadidős tevékenységek között folyamatosan nőtt az 1960-as évektől kezdve. Országos időmérleg vizsgálatok alapján tudhatjuk, hogy 1963-ban az átlag magyar 0,4 órát, 1972-ben 1,2 órát, 1977-ben 1,5 órát, 1986-ban 1,8 órát, 1999-ben pedig 2,6 órát tévézett.²⁹ A sok és a kevés tévzés egyaránt jelezhet kulturális igénytelenséget, és árthat az olvasásnak.³⁰ „Az átlagosnál aktívabb olvasókkal főleg a keveset tévézők között, illetve a három középső gyakorisági fokozatban találkozhatunk; a nagyon sok és a nagyon kevés tévzés egyaránt árt az olvasásnak: mindkettő átlag alatti olvasási aktivitással jár együtt.”³¹ Szintén kimutatható összefüggés van az olvasói ízlésszint és a televíziózás mennyisége között. „Az olvasás gyakoriságának, az olvasói ízlés szintjének emelkedését

²⁹ Az országos időmérleg-vizsgálatok alapján közölte: Gereben Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon = Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. (Határterületek). Szerk. Horváth Tibor – Papp István. Budapest, 2002. 23. p.

³⁰ Gereben 1989, 51-55. p.

³¹ Gereben 1998, 57. p.

nemcsak a televíziózás mennyiségi mérséklődése, hanem a legkedveltebb műsortípusok által jelzett minőségi színvonalának javulása is kíséri.”³²

A televíziózás mennyisége és a könyvtári tagság összefüggéseit mutatja be a következő kereszttábla.

		Szokott-e Ön televíziót nézni, és ha igen, milyen gyakran?						
		Napon- ta 3 óránál többet	Napon- -ta 1-3 órát	Heten- te többszö- r (nem minden nap)	Legfel- jebb hetente egyszer- -kétszer	Ennél ritkábba n vagy	Egyál- talán nem szokott	
Tagja-e Ön, vagy volt-e tagja valamikor valamilyen könyvtárnak ?	Nem tag	36%	43%	13%	3%	1%	4%	100%
	Most nem tag, de régebben az volt	21%	56%	15%	5%	1%	3%	100%
	Jelenleg könyvtári tag	29%	44%	15%	7%	1%	4%	100%
Összesen		29%	48%	14%	4%	1%	4%	100%

A táblázatból az látszik, hogy nincsen közvetlen összefüggés a könyvtári tagság és a televíziózás mennyisége között, vagyis nem mondható el, hogy aki többet tévéz, az kevesebbet jár könyvtárba vagy fordítva. Azok körében, akik nem tagjai egyetlen könyvtárnak sem, felülreprezentáltak a sokat tévézők. (36%), ugyanakkor a könyvtári tagok között nincsenek az átlagnál kevesebben. Sokkal kevesebben vannak azonban azoknak a körében (29%-hoz képest csak 21%), akik régebben tagok voltak, de jelenleg nem azok. A másik oldalon, a jelenleg könyvtári tagok között az átlagnál többen vannak olyanok, akik legfeljebb hetente egyszer-kétszer ülnek le a képernyő elé (7% az átlagos 4% helyett).

³² Gereben 1989, 53. p.

Internetezés mennyisége

Az internetezés mennyiségére vonatkozó kérdés 2017-ben került először bevezetésre a hazai olvasáskutatás gyakorlatában. Az erre vonatkozó kérdésünk így hangzott: „Milyen gyakran szokott internetet (számítógépen, laptopon, táblagépen vagy okostelefonon keresztül) használni munkaidején kívül?” A kulcs, hogy a szabadidős internethasználatra kérdeztünk rá, függetlenül az eszköztől, amelyen keresztül az illető eléri világhálót. Az alábbi táblázat a 2017 óta bekövetkezett változásokat mutatja.

Internetezés gyakorisága	2017	2019	Változás
10-20 percenként ránéz (gyakorlatilag folyamatosan online van)	6,5	8,7	2,2
1-2 óránként	10,4	12,3	1,9
naponta többször	22,2	29,1	6,9
naponta	21,0	19,4	-1,6
hetente többször	8,9	7,2	-1,7
hetente egyszer-kétszer	2,6	1,7	-0,9
havonta egy-két alkalommal	1,0	0,4	-0,6
ennél ritkábban vagy	0,8	0,1	-0,7
nem szokott internetezni	26,5	20,9	-5,6
nem tudja / nem válaszol	0,1	0,2	0,1
Összesen	100,0	100,0	

A társadalomban bekövetkezett változások az internetezés terén sokkal gyorsabban zajlanak le, mint a könyvolvasás terén. A nem internetezők aránya a társadalomban több mint 5%-kal csökkent, ami azt jelenti, hogy míg 2017-ben megközelítőleg minden negyedik magyar ember nem használta a világhálót, jelenleg már csak minden ötödikről mondható el ugyanez. Párhuzamosan a folyamatos online jelenlétről, az 1-2 óránkénti és a naponta többszöri internetezésről beszámoló válaszadók aránya jelentős mértékben nőtt.

Az internethasználat célja

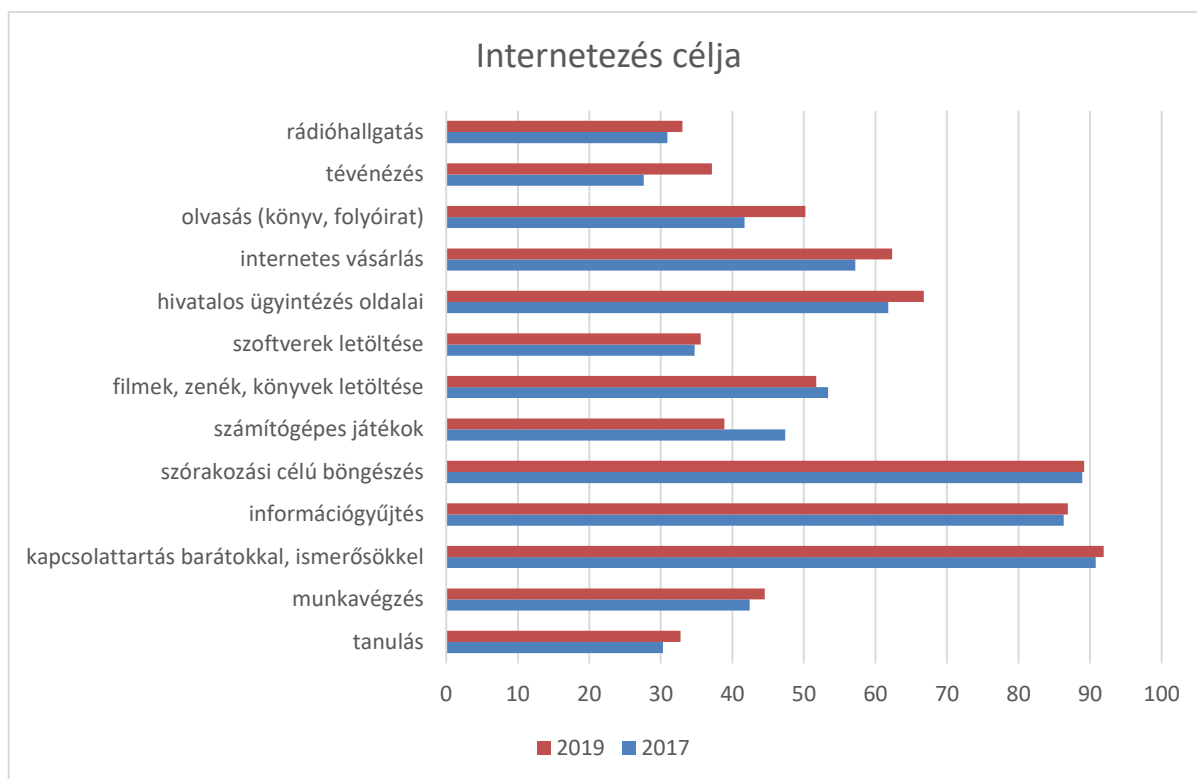
A gyakoriságot követően rákérdeztünk arra is, hogy milyen célból használják az internetet. A kérdés így hangzott: „Milyen célból és milyen gyakran szokott Ön bárhol számítógépet, táblagépet, okostelefont vagy laptopot használni, internetezni? Kérem, nézze a képernyőn a

gyakoriságot: naponta/naponta többször, hetente többször, hetente egyszer, havonta többször, havonta egyszer vagy ritkábban, soha, s ennek segítségével válaszoljon!”

	Naponta, naponta többször	Hetente többször	Hetente egyszer	Havonta többször	Havonta egyszer vagy ritkábban	Soha	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
tanulás	3,1	7,9	4,5	8,0	9,2	67,2	0,1	100
munkavégzés	15,2	12,5	4,7	6,8	5,3	55,2	0,3	100
kapcsolattartás barátokkal, ismerősökkel	53,7	26,0	6,9	4,2	1,1	8,0	0,1	100
információgyűjtés	22,5	36,0	12,1	11,6	4,7	13,0	0,1	100
szórakozási célú böngészés	26,1	41,7	9,3	7,8	4,4	10,8	0,0	100
számítógépes játékok	6,1	10,6	6,7	7,2	8,3	61,1	0,0	100
filmek, zenék, könyvek letöltése	1,9	10,1	9,0	12,8	17,9	48,0	0,3	100
szoftverek letöltése	1,0	3,0	5,4	7,5	18,6	63,8	0,6	100
hivatalos ügyintézés oldalai	1,6	8,3	8,5	17,1	31,3	32,9	0,3	100
internetes vásárlás	1,1	3,4	4,4	12,3	41,2	37,5	0,2	100
olvasás (könyv, folyóirat)	5,4	16,3	9,2	9,1	10,2	49,8	0,0	100
tévénézés	11,4	10,1	4,8	4,8	6,0	62,8	0,1	100
rádióhallgatás	6,5	10,0	4,8	6,5	5,2	66,8	0,2	100

A kapcsolattartás barátokkal, ismerősökkel, a szórakozási célú böngészés – hasonlóan 2017-hez – a 2019. évi adatfelvételben is vezető oka az internethasználatnak. Ezeket követi az információgyűjtés.

Az alábbi diagram mutatja be, hogy az elmúlt két év alatt mely területeken történtek jelentős változások. A diagramon összevontan jelennek meg a pozitív válaszok, függetlenül attól, hogy milyen gyakoriságot jelöltek meg az emberek az adott tevékenységre.

A diagramból leolvasható, hogy a különböző médiafogyasztási szokások között az olvasás és a tévézés jelentős, a rádióhallgatás pedig szerény mértékben nőtt az elmúlt két év alatt. Ezzel szemben csökkenés két elem kapcsán regisztrálható. A filmek, zenék, könyvek letöltését és a számítógépes játékokkal való időtöltést is kevesebben végzik, mint két éve. Ez utóbbiak népszerűsége ráadásul igen jelentős mértékben csökkent az előző adatfelvételhez képest.

A tanulmány szempontjából az internetes olvasás népszerűségének emelkedése különösen fontos. Az internethasználó válaszadóknak a fele olvasásra is szokta használni a világhálót. Tekintve, hogy egy korábbi kérdésben a válaszadóink 5,3%-a nyilatkozta, hogy az előző nap olvasott elektronikus könyvet, ami szintén jelentős növekedés volt az előző adatfelvételhez képest, nem meglepő ebben a tekintetben is a pozitív változás.

A másik kérdésünk egészen konkrétan arra vonatkozott, hogy az internethasználók milyen oldalakat látogatnak és milyen gyakorisággal. A kérdésen nem változtattunk 2017-hez képest, ugyanis okkal feltételezhettük, hogy az internetezési szokások akár ez alatt a két esztendő alatt is változtak. „A következő típusú internetes oldalakat milyen gyakorisággal

szokta látogatni? Kérem, nézze a képernyőn a gyakoriságot: naponta/naponta többször, hetente többször, hetente egyszer, havonta többször, havonta egyszer vagy ritkábban, soha!”

	Naponta, naponta	Hetente többször	Hetente egyszer	Havonta többször	Havonta egyszer vagy ritkábban	Soha	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
e-mail postafiók	39,9	30,4	8,9	5,3	2,8	12,6	0,1	100
közösségi oldalak	53,9	27,1	5,4	3,4	1,2	9,0	0,0	100
internetes hírportálok	22,6	42,3	7,7	9,3	5,4	12,4	0,3	100
webáruházak	1,2	7,5	7,6	16,8	33,9	32,8	0,2	100
hivatalos ügyintézés oldalai	2,4	10,1	7,6	16,6	32,3	30,8	0,2	100
kulturális portálok	3,8	18,6	10,0	14,8	19,2	33,5	0,2	100
online média (pl. online televízió, rádió)	3,8	10,3	4,5	8,1	10,1	62,9	0,4	100
videomegosztók	11,0	21,4	11,2	16,0	11,0	29,1	0,3	100

A közösségi oldalak messze az élen vannak a leggyakrabban látogatott webes tartalmak között, ezt követi az email postafiók, majd utána jönnek az internetes hírportálok és a videomegosztók. Az online média, a kulturális portálok, a hivatalos ügyintézés oldalai és a webáruházak nem tartoznak a gyakran látogatott tartalmak közé. Az online média kapcsán válaszolták a legtöbben, a közösségi oldalakról pedig a legkevesebben, hogy nem látogatnak ilyen helyekre.

Ahogyan a médiafogyasztás esetében már a korábbi kérdések kapcsán is megállapítottuk, itt is jelentős változások regisztrálhatók az elmúlt két évben.

Egyre többen vannak, akik rendszeresen látogatják az email postafiókjukat. Az internetet is használó válaszadóink közül 70,3% volt azoknak az aránya, akik legalább hetente többször ellenőrzik az email postafiókjukat (2017-ben ugyanez mindössze 67,3% volt). Cserében 11%-ról 12,6%-ra nőtt azoknak az aránya is, akik nem rendelkeznek élő email postafiókkal.

A közösségi oldalak esetében 74,5%-ról 81%-ra nőtt az ezeket legalább hetente egyszer nézők aránya, és 9%-nál állt meg azoké, akik soha nem látogatnak ilyen portálokat. Ez a 9% vélhetően az a réteg, akik régóta nem győzhetők meg a közösségi oldalak előnyeiről és a saját véleményükben megingathatatlanok. A közösségi oldalakat soha nem látogatók körében felülreprezentáltak a férfiak, az idősebbek és az alacsonyabban iskolázottak.

A 2017-es adatokhoz képest az internetes hírportálok látogatásának a gyakorisága nőtt meg a legjelentősebb mértékben. 51,8%-ról 64,9%-ra emelkedett azoknak az aránya, akik legalább hetente többször fogyasztanak ilyen tartalmakat. Az online hírportálokra soha nem látogatók aránya ezzel párhuzamosan 15,8%-ról 12,4%-ra csökkent. Az online hírportálok népszerűség növekedésével párhuzamba állítható a nyomtatott sajtó népszerűségének radikális csökkenése.

A videómegosztók népszerűsége szintén jelentős mértékben emelkedett. A legalább hetente többször ezekre kattintók aránya 2017-ben még 24,6% volt, 2019-ben pedig már 32,4%. Mindezzel párhuzamosan az ilyen tartalmakat egyáltalán nem fogyasztók aránya 36,4%-ról 29,1%-ra csökkent. Korábban megállapítottuk, hogy csökken a televízió előfizetések száma és vele együtt a sokat tévézők aránya. Míg a televízió képernyője előtt egy kicsit kevesebbet ülnek az emberek, a számítógép képernyője előtt annál több videó tartalmat fogyasztanak.

A kevésbé népszerű oldalak közül szenteljünk pár sort a kulturális portáloknak, hiszen a könyvtári webes tartalmak is az ezen felhasználók által meghatározott piaci szegmensben igyekeznek tartalmakat közvetíteni. Kik ezeknek a rendszeres látogatói? A rendszeres látogatóik között magasan felülreprezentáltak a fiatalok, a magas iskolai végzettségűek, a tanulók, a szellemi foglalkozásúak és a fővárosban élők.

Összegzés

A 18 éven felüli magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól készített felméréssel képet kaphattunk a hazai felnőttek kultúrafogyasztási szokásainak egy nagyon fontos szegmenséről. Az 1960-as évektől megkezdett idősoros adatokat is folytathattuk 2017-ben, majd 2019-ben is, így már több mint 50 évre visszamenőleg láthatjuk, hogy az írott szövegek fogyasztásának és a könyvtárak használatának milyen főbb tendenciái vannak. A 2017-es felmérés után két évvel elmondhatjuk, hogy az újonnan kapott eredmények részben segítenek értelmezni a korábbi adatokat, részben pedig megmutatják, hogy egyes

tendenciák merre fejlődnek tovább, egyáltalán tendenciának tekinthetők-e. A vizsgálat által érintett három fő terület közül az olvasás és a könyvtárhasználat változik lassabban, így ott inkább tekinthetők a most bemutatott adatok a 2017-es felmérés tesztelésének, míg a médiafogyasztás kérdésében már ebben a rövid időintervallumban is jelentős változásokat lehetett kimutatni.

Az olvasás kapcsán alapvetően kettős tendenciának lehattunk tanúi. Egyszerre nőtt a semmit nem olvasók és a rendszeres olvasók aránya, azaz a két szélső kategóriába tartozóké. A rendszeres olvasók arányának enyhe növekedése tetten érhető az olvasói napi menüre vonatkozó kérdésben is, amelyben szintén kis mértékben magasabb arányokat mértünk az előző nap olvasott nyomtatott, az elektronikus és a hangos könyvek esetében egyaránt. A periodikumok fogyasztásában folytatódott az elmúlt években mért jelentős csökkenés. Valamennyi lap típus esetében (napi- és hetilapok, valamint folyóiratok) kevesebben vannak az olvasók. A digitális média fogyasztása ezzel szemben jelentős mértékben nőtt.

A médiafogyasztási szokások kapcsán megállapíthattuk, hogy bár a nagyon sokat tévézők aránya enyhén csökkent, és minimális mértékben nőtt azoknak az aránya is, akik soha nem néznek tévét, összességében a képernyő előtt töltött idő növekedése tovább folytatódott. Elsősorban az internetezők aránya, és az internetezés gyakorisága nőtt meg igen jelentős mértékben, két év alatt is világosan kimutathatóan.

A könyvtárhasználat tekintetében szintén kettős tendenciát figyelhettünk meg. Egyszerre nőtt azok aránya, akik soha nem voltak könyvtári tagok, azokéval, akik jelenleg is beiratkozott tagjai valamely intézménynek. A használati adatok megerősítik a könyvtári statisztikából jól ismert adatokat. A távhasználat, a rendezvények látogatása emelkedik, a személyes használat csökken. A könyvkölcsönzés mindezek ellenére továbbra is a legnépszerűbb szolgáltatása a könyvtáraknak. A könyvtárhasználók demográfiai összetétele megerősítette a korábbi évek tapasztalatait. A nők, a szellemi foglalkozásúak, a nagyobb városok lakói, a magasabban iskolázottak járnak nagyobb valószínűséggel a könyvtárakba, tehát azok, akik egyébként is jelentősebb kulturális tőkével bírnak.

A jelen kutatási jelentés ambíciói sem terjedelmi okokból, sem pedig a rendelkezésre álló idő okán sem mutathattak túl a puszta tények regisztrálásán, a következő évek feladata lesz az egyes részterületek kontextusba helyezése és az adatok minden részletre terjedő feldolgozása.

Irodalom

1. A digitális kompetencia fejlesztése a könyvtárakban. Módszertani kötetek 1. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.
2. A felnőtt lakosság olvasási- és könyvtárhasználati szokásai (Közvélemény kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 pályázati konstrukció keretében) Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft. 2017. október 5.
3. A könyvtárhasználat és információkeresés fejlesztése. Módszertani kötetek 4. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.
4. Gereben Ferenc: A felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai. Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei. Budapest, 1989. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ.;
5. Gereben Ferenc: A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban = Könyvtári Figyelő. 1986. 32. évf. 1. sz. 13-30. p.
6. Gereben Ferenc: Az olvasás értékkörnyezete : Értékkendi változások a rendszerváltás időszakában = Valóság, 1995. (38. évf.) 9. sz. 83-95. p.
7. Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998.
8. Gereben Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon = Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. (Határterületek). Szerk. Horváth Tibor – Papp István. Budapest, 2005. 17-49. p.
9. Gereben Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon = Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. (Határterületek). Szerk. Horváth Tibor – Papp István. Budapest, 2002. 23. p.
10. Gereben Ferenc: Olvasáskultúránk az ezredfordulón = Tiszatáj, 2002. 2. sz. 61-72. p.
<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/02-02/gereben.pdf>
11. Levendel Ádám: Tallózás a Magyar Közvéleménykutató Intézet jelentéseiben (1945–1949) = Jelkép, 1984. (3. évf.), 4. sz., 126. p.
12. Mándi Péter: Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon. Budapest, 1965. Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja; Mándi Péter: A könyv és közönség. Budapest, 1968. Közgazdasági és Jogi Kiadó.

13. Nagy Attila – Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 1. sz.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html>
14. Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben. Módszertani kötetek 2. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.
15. Péterfi Rita: A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és az internethasználat tükrében = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 4. sz. 468-483. p.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/peterfi.html> (letöltve: 2018. május 13.)
16. Péterfi Rita: Az életünket meghatározó rejtett kulturális összefüggésekről – A felnőttek és az olvasás = Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben. Módszertani kötetek 2. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2019. 192-228. p. Készült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek – Az én könyvtáram” projekt számára.
http://www.fsze.hu/azenkonyvtaram/?article_hid=37898&_offeredit_pheight=ubhaparpfvr
17. Szövegértés-fejlesztés a könyvtárban. Módszertani kötetek 3. Szerk. Barátné Dr. Hajdu Ágnes – Dr. Béres Judit. Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019.
18. Tóth Máté: A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben. Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről = Könyvtári Figyelő, 2018. (64. évf.) 1. sz. 45-60. p.
https://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_045-060.pdf
19. Tóth Máté: Könyvbeszerzés, házi könyvtár = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2018. (65. évf.) 7-8. sz. 409-417. p.
https://epa.oszk.hu/03000/03071/00120/pdf/EPA03071_tmt_2018_07-08_409-417.pdf;
20. Tóth Máté: Könyvtárhasználat és információkeresés – egy országos reprezentatív felmérés eredményei = A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. Szerk. Béres Judit. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 2019. 204-260. p. Készült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek – Az én könyvtáram” projekt számára.
http://www.fsze.hu/azenkonyvtaram/?article_hid=37898&_offeredit_pheight=ubhaparpfvr
21. Tóth Máté: Olvasás és médiahasználat = Könyvtári Figyelő, 2018. (64. évf.) 2. sz. 188-200.
https://epa.oszk.hu/00100/00143/00351/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_2_188-200.pdf

22. V. Kulcsár Júlia – Mándi Péter: Könyvek otthon Egy országos felmérés eredményei a könyvvásárlásról és a családi könyvtárakról. Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, 1983.